

השימוש בחשמל המיוצר בשבת - שיעור

- 2 קיצור טענות האוסרים
2 ייצור החשמל בישראל.....
החשמל נוצר 2 * הפעילות בשבת 2
3 ביסוס מנהג המקילים.....
3 מעשה שבת.....
איננו תופסים זאת כאיסור מן הדין 3 * המיתוג אינו קשור בהכרח לריבוי הצריכה 4 *
הובלת הפחם בטרקטור 4 * השולה דגים עם התינוק 4 * אין כוונתו להצלה 5 * אין להעדיף
עובדים יהודים 5 * נחיצות החשמל 5 * סיכום תשובת הגרש"א זצ"ל 5 * אגרות משה 7 * מהקנס
ניזוק מי שלא ראוי להקנס 7 * כיבוי והדלקה לצורך חסכון 7 * זה וזה גורם 8
9 שמא ירבה.....
גזירת שמא ירבה 9 * השוחד לחולה 9
10 לפני עיור.....
הקדמה 10 * מייצר את ההכרח לעבור 10 * כשיכול להשיג מאחרים 10 * 'לפני עיור'
במי שמעורר את השני לחטוא 10 * איסור הנעשה מחמת כמה אנשים 11 * לפני דלפני 12 * עשיית
דבר הרשות 13 * דעת מרן הגר"ק זצ"ל 14 * דעת מרן הגרש"א זצ"ל 14 * שיטת האג"מ 14 *
האם בשימוש בחשמל מכשיל בעבירה 15 * הנחת היסוד 15 * האם כל שימוש משפיע ישירות על הייצור
15 * סיכום חשש לפני עיור בשימוש בחשמל 16
17 מסייע ידי עוברי עבירה.....
מקורות איסור 'מסייע ידי עוברי עבירה' 17 * נחלקו אם יש איסור לסייע 17 * חילוק בין
ישראל למומר 17 * להרבות איסור 17 * חילוק באם יש לתלות בהיתר 17 * חילוק בין סיוע בשעת
העבירה או שלא בשעת העבירה 17 * סיכום איסור מסייע ידי עוברי עבירה 18 * איסור מסייע בנידון
החשמל 18
18 שליחות לעבירה.....
חברת החשמל איננה שליחה של הצרכן 19
19 חילול השם.....
חילול השם בהנאה מעבירה 20 * חילול השם תלוי במדת ההכרח 20 * שאט נפש 21
* לאיזו רמה של חילול השם נוהגים לחוש 22 * 'כבוד השם' שונה מאדם לאדם 22
22 תאורת בית כנסת.....
האם תאורת בית כנסת חמורה יותר 22 * נר שתרים מומר 22 * שימוש בנר מאוס 23
* היה מקום לאסור גם במוצ"ש 23
23 חומרא והשלכותיה.....
חומרא או דין 23 * אין לחייב חומרא 24 * לחתור לפתרון חילולי השבת 24 * הקושי
הכלכלי במימון חשמל כשר 24
25 סיכום החוברת.....
תמצית הבעיה היא 25 * תמצית תשובות המתירים 25 * יש להדגיש 26

מטרת שיעור זה איננה לקרר את המקריבים עצמם ומשתמשים בחשמל חלופי ללא חשש חילול שבת, אלא רק ללמד זכות על מה סמכו המשתמשים בחשמל המיוצר בשבת, ולעורר שגם למשתמשים ראוי מאד להשאיר את כל המכשירים שמשתמשים בהם דלוקים מלפני שבת בלי לכבותם באמצעות שעון שבת, כדי שלא יהיו שינויים בצריכת החשמל שלו בעיצומה של השבת; יש לדון בכמה נושאים כדי לברר האם מותר להשתמש בחשמל המיוצר בשבת.

קיצור טענות האוסרים

האוסרים חששו ל'מעשה שבת', כפי שכל דבר המיוצר בשבת במזיד נאסר לכולם לאותה שבת, ולמי שחילל שבת ולמי שחיללו עבדו - אסור לעולם, והרי אף שייצור החשמל נצרך לפיקו"נ - אבל בתהליך זה נעשות גם מלאכות מיותרות רבות, הן אלו שכלל לא נצרכות לייצור החשמל, הן הנצרכות לייצור אבל נעשות רק מפני החסכון, והן הנצרכות לייצור אך היו יכולות להיחסך אם צרכני החשמל היו רק צרכני הפיקו"נ. חששו ל'שליחות לעבירה' ול'לפני עיור' במה שהצרכנים בפועל מגלים שמעוניינים שייצרו עבורם חשמל בשבת, וממילא מעוניינים בחילול השבת, ו'שותפים להם', וכביכול 'כופים את הפועלים לחלל שבת'. גם באופנים שאין איסור לפני עיור - אבל עדיין קיים איסור 'מסייע ידי עובדי עבירה' דרבנן. עוד חששו לגזירת 'שמא ירבה' שאמורה כלפי המבשל לחולה שאסור לבריא שמא ירבה עבדו - וכאן בודאי מרבה גם עבוד הבראים. ועוד חששו ל'חילול השם' במה שהנהנה ממעשי מי שעובד בשבת במרד 'מעיד ח'ו שאין לבו כואב על חילול שבת' (חזו"א).

ייצור החשמל בישראל

החשמל נוצר כשמסובבים סליל מתכת בין שני קטבי מגנט, וממילא ייצור החשמל מתבסס כח שייסובב את הסליל, רוח, נהר, כח הגוף (דינמו), בנזין או סולר המתפוצצים בתא אטום ודוחפים בוכנה (מנוע בעירה פנימית, דיזל), אך ביצור המסחרי בארץ משתמשים או במה שפחם או גז טבעי בוערים ומרתיחים מים - והקיטור הנוצר מוזרם בלחץ על כנפי טורבינות (תחנה קיטורית - חדרה ואשקלון), או בבעירת סולר או גז טבעי הבוערים ומתפשטים - ובכך פורצים ומסובבים את כנפי הטורבינות (טורבינת גז - צפית, גזר, ועוד, או סילונית - רעננה, קיסריה, ועוד), וכמו כן ניתן לשלב את טורבינת הגז, והחום הנפלט גם מרתיח קיטור (מחזור משולב - חגית, צפית, דוראד, ועוד); כמובן שנפוץ גם ייצור חשמל באמצעות השמש הרוח והזרמת מים למקום נמוך. לכל אופן ייצור יתרונות וחסרונות: טורבינות קיטור יחסית חסכוניות אבל חייבות קרבה לים לקירור, ומשך ההדלקה אורך כיומיים [ולצרכים המשתנים ניתן רק להוסיף או להפחית קומות מבערים], טורבינות הגז זקוקות לשעתיים אך הפעלתן יקרה, הטורבינות הסילונית זקוקות רק לעשר דקות - אבל הפעלתן מאד יקרה, והמחזור משולב - חסכוני באנרגיה ופחות מזהם. סולר וגז יכולים להיות מוכנסים למערכת באופן אוטומטי, אבל אבני הפחם חייבות להיות מוכנסות לטחינה לאבק, ולאחר מכן לתנור; יש לדעת שהשימוש בפחם הולך ופוחת, והיעד הוא להפסיק את השימוש בפחם עד שנת 2025, ובמקומו להשתמש בגז.

כדי **לווסת את כמות החשמל המיוצר עם הצריכה הנדרשת** - מדליקים ומכבים 'קומות מבערים' בדוודי הקיטור, או מפעילים או מכבים טורבינות גז או מחזור משולב. **החשמל העודף** לא ניתן לאגירה בעלות סבירה, ומכיון שלא ניתן לדעת כמה בדיוק תהיה הצריכה - חייבים לייצר גם זרורות חשמל של כ-20%, ואת העודף מפנים לשאיבת מים. בתחנה בחיפה מרכזים את הנתונים על צריכת החשמל העכשוית והצפויה, ומחליטים איזו תחנה להגביר ואיזו למעט בהתאם לשיקולי מחיר ההפקה בכל סוג תחנה, ובהתאם לקרבת התחנה לאזור הצריכה [כי החשמל נפסד מחמת המרחק], ועוד שיקולים, ושולחים הוראות הפעלה וכיבוי לתחנות השונות.

הפעילות בשבת: בעבר מרבית הפעולות להפקת החשמל היו נעשות בשבת כבחול, אך לאחר כעשרים שנות פעולה של 'המכון הטכנולוגי' בשיתוף פעולה עם חברת החשמל, החל משנת תשנ"ז,

כמעט כל הפעולות בשבת נעשות באופן אוטומטי באמצעות תכנות מוקדם; הפעולות שנצרכות לייצור החשמל ועדיין נעשות באופן ידני הן בעיקר האישור האנושי לפני הפעלת קומת מבערים בטורבינות הקיטור המשתמשות בדלק נוזלי בלחץ גדול - העלולות להתלקח ללא פיקוח שכל המדדים תקינים, וכמובן תיקון תקלות, הן ברמת הייצור, כגון כשערימות הפחם שהוכנו מע"ש התפזרו ברוח, ותקלות בייצור הגז באסדות הגז, והן בהולכת החשמל לצרכנים, בנוסף לפעולות רבות שנעשות באופן ידני אך לא קשורות לעצם ייצור החשמל והולכתו, כגון רישום הנתונים, העברת ההוראות, ביקורות, מענה טלפוני, וכד'. השימוש הנרחב בטורבינות גז מאפשר להגביר את האוטומציה, ואכן מאד התקדמו בזה [א'- באשקלון פותחה מערכת להזנה בפחם ללא צורך בטרקטור, ב'- בחדרה פותחה מערכת המתכנתת את המנוף מהיכן ומתי לקחת את הפחם מהערימות לטחינה, ג'- פותחה מערכת המפעילה ומכבה את המטחנות, ד'- ה'מנשף' שמסיר את הפיח שהצטבר מופעל אוטומטית, ה'- פותחו מערכות שמווסתות, ולעתים אף מפעילות את 'יחידות ה'מחזור משולב' (אלא שבפועל לא השתמשו בזה), ו'- תוכננה מחדש המערכת הממוחשבת באופן שבו לא תפעיל יחידות ייצור המחייבות חילול שבת (כגון שלא תופעל קומת מבערים בטורבינת קיטור אלא תחנה אחרת, שיוסיפו אוטומטית טורבינת גז)], ואף בפעמים מספר הפעילו כמה תחנות באוטומציה מלאה; אמנם, חלק לא קטן של ייצור החשמל נעשה בתחנות פרטיות, וללא חוק שיסדיר את שמירת השבת, ויקבע פיקוח של הרבנות על זה - לא ניתן להסתמך על כך באופן מוחלט.

לצערנו, בשנים האחרונות נפסקה פעילות 'המכון הטכנולוגי' מול חברת החשמל, אך יש לקוות שמה שכבר הוטמע נשמר.

כעת חברת החשמל כבר לא משמשת כ'יצרן על' אלא **ייצור החשמל מתחלק בין יצרנים פרטיים רבים, שבמרכז מראש נקבע מי ייצר חשמל, וכמה, בכל חצי שעה נתונה**, והוראות ההפעלה נשלחות מחדר הפיקוד ליחידות הייצור השונות, ובחלקן הם אלו שמפעילים ידנית את הייצור; מבחינה טכנית אין שום מניעה שכל התחנות החדשות יעבדו בשליטה ברחוק עם תכנון מוקדם מלפני שבת, אלא שלאחר שהסתיים שיתוף הפעולה של 'המכון הטכנולוגי' עם חברת החשמל - אין להם שום דחיפה לעשות זאת.

הפקת הגז וניקוי באסדה שבים מתבסס על תהליך שכמעט כולו אוטומטי, וניתן שמרבית העובדים שם נכרים, אבל תקן הבטיחות המאד מחמיר מחייב בדיקות רצופות למניעת אסון אדיר בנפש וברכוש [אמנם, לכל כותבי החוברות אין מידע מדויק מה נעשה שם בדיוק].

ביסוס מנהג המקילים

בפועל רוב שומרי השבת משתמשים בחשמל המיוצר בשבת, ויש ללמד זכות, ולבאר על מה סמכו.

מעשה שבת

איננו תופסים זאת כאיסור מן הדין: בפשטות אם היינו תופסים את איסור ההנאה מחשמל המיוצר בשבת כאיסור מן הדין - **היינו אוסרים להשתמש בחשמל גם במוצ"ש** לפני כלות הזמן 'בכדי שיעשה', כי אספקת חשמל סדירה מיד במוצ"ש חייבת להתבסס על מלאכות שנעשו בשבת, ואף המחמירים משתמשים בחשמל מיד במוצ"ש. בתשובת מנחת שלמה (א"ה) כתב שיש לדון **להתיר ליהנות במוצ"ש מנר או חשמל שהודלקו בשבת**, שהרי הכיבוי וההדלקה מחדש הן ללא טורח, ומה"ת לאוסרו בכך, אך גם

הוא דן רק בהנאה מפעולה שה' בכדי שיעשה' שלה הוא רגע, משא"כ בייצור החשמל שמעשה השבת קיצר בכמה שעות את זמירות החשמל במוצ"ש.

המיתוג אינו קשור בהכרח לריבוי הצריכה: פעולות המיתוג [כלומר איזון הייצור עם הצריכה המשתנה] **אינן תלויות בדוקא בריבוי הצריכה**, שהרי הדלקה אצל אחד עשויה להתאזן עם כיבוי אצל אחר, ואילו דוקא הפחתת השימוש עלולה לגרום לשינויים באמצעי הייצור; מכשיר הפועל ברצף מכניסת השבת משפיע פחות על הצורך לווסת את הייצור מאשר מכשיר שנכבה בשבת [גם מכשיר הפועל על תרמוסטט שומר פחות או יותר על אותה רמת צריכה].

הובלת הפחם בטרקטור: ריבוי הצריכה מצריך הוספת פחם למערכת, להכנסתו לטחינה והבערה; טלטול הפחם במתחם סגור אינו מלאכה דאורייתא אלא לכל היותר טלטול מוקצה בכרמלית, ואף שהפחם מוזז ע"י חילוץ שבת בטרקטור - אינו ברור שאוסרת את השימוש בפחם שהרי **הפחם עצמו לא משתנה** אלא רק עבר ממקום למקום ברה"י או בכרמלית, ובפרט שתאורטית **היה ניתן להזיזו ביד עם מריצות**, ובפרט שההנאה היא מהחשמל - והעמסת **הפחם היא רק ההכנה לזה**.

חלקם של שומרי השבת בתוספת הפחם - אינו גדול בייחס לצרכנים הגוים והחילונים [בהערכה גסה מתוך כ-14 מיליון צרכני חשמל, כשבעה מיליון הם ערבים בארץ ובשטחים, כחצי מיליון גוים אחרים, עוד כשבעה מיליון יהודים, שרק כשליש מתוכם דתיים, אך צריכת החשמל שלהם בשבת מועטת באופן יחסי - מאחר ואינם מפעילים מכונות כביסה, תנורי אפיה, וכיו"ב], וביחס לצרכני הפיקו"נ, או שעכ"פ הם צרכני פיקו"נ בחלק משמושיהם [כגון בתי חולים, בתי אבות, חלק ממחנות הצבא, תאורת רחוב, רמזורים, ובתים שיש בהם חולים המחוברים למכשירי דיאליזה, מחוללי חמצן, אינהלציה, וכן בתים גבוהים הצריכים חשמל כדי להעלות את המים, ועוד]; מ"מ השימוש בפחם לייצור החשמל הולך ופוחת, ובעוד שנים מועטות כבר לא ישתמשו בו.

השולח דגים עם התינוק: מבואר במנחות (ס"ד.) "שמע שטבע תינוק בים ופרש מצודה להעלות דגים והעלה דגים - חייב, להעלות דגים והעלה תינוק ודגים... רבה אמר פטור - זיל בתר מעשיו, ורבה אמר חייב - זיל בתר מחשבתו", והרמב"ם (שבת ב' ט"ז) פסק: "נתכוין להעלות דגים והעלה דגים ותינוק - פטור אפילו לא שמע שטבע, הואיל והעלה תינוק עם הדגים פטור" - והרי שפטר **אותו אפילו כלל לא ידע שנפל תינוק לים כי סוף סוף הוא מציל**, וממילא אין להחשיב את מעשהו כחילוץ שבת, עכ"פ מדאורייתא; הנדון כאן הוא כשמכוון דוקא לאיסור, ולרבה לא סביר שהדגים נאסרו כי מתייחס לזה כמעשה הצלה - **ואנו מעוניינים שלא ימנע מלהציל**^א, וכ"כ בנשמת אברהם בשם הגרשז"א זצ"ל שגם

^א **חז"ל החשיבו ביותר את העיסוק בהצלת נפשות** הנלמד מהפסוקים 'וְיָחִי בָּהֶם' ו'לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ', ולמדונו כמה פרטי הלכה מיוחדים שיתכן שתכליתם היא לגרום לכך שיזדרזו ביותר להתעסק בהצלת נפשות: אין עושים ע"י קטנים או גויים שמוא יתעצלו בהצלה אלא ע"י גדולי ישראל, כשההצלה בהולה; לא הלכו בפקוד נפש אחר הרוב; אין ממתניים בחילוץ השבת עד הערב; אסור להתמהמה עד הערב; אינו צריך ליטול רשות מבית דין; מותר גם לתלמיד לענות בפני רבו; מתרפא אפילו ע"י איסורי הנאה; להאכילו ביוהכ"פ אפילו כנגד דעת הרופא; אין איסור אמירה לנכרי כלפי כל צרכי חולה; מותר לשנות כספי צדקה לצורך הצלת נפשות; אפילו משמשיו פטורים מן הסוכה.

חז"ל הקלו כדי למנוע סכנה כעת או בעתיד (מנחת שלמה): הפקיעו את חובת צום יוהכ"פ מכל היולדות בתוך ג' ימים אף שאינה צריכה; עושים לחולה אפילו צרכי נוחותו כדרך חול; משתדלים לחלל שבת ע"י גדולי ישראל ולא ע"י גויים או קטנים להבטחת היעילות ולמניעת העיכוב; יפנו לביה"ח אף את מי שלא מוחזק לנאמן.

חכמים **הקילו על הבאים להציל כדי שמעשה ההצלה לא יכבד עליהם** - ועלולים להמנע מלבוא מלהציל: הקילו על היוצא מתחומו להציל - שיקבל את תחום העיר שנמצא בה כדי שלא להכשילם בעתיד; למסקנתו יש לחלל שבת בבישול והבערה ולא להקיץ שכן כדי למנוע זאת - שהרי בפועל לא תהיה סכנה, כי יש לחוש שינקעו מלעשות בעתיד או שילמדו ששבת לא נדחת בפיקו"נ; אין צורך לעשות לפיקו"נ בשבת יותר ממה שהיו עושים ביום חול, וכן נקט

הראשונים הסוברים שאסור לכוון לדגים - אינם אוסרים אם כיוון [וצ"ע בכונתו, אולי רק התכוון שהדייג לא עבר איסור], ומ"מ הראשונים הרבים המתירים לדייג גם לכוון לדגים - בודאי לא אוסרים את הדגים; דוגמאות שלא קנסו כשהיו מעוניינים לעודד שיבצעו פעולה מסוימת 'גברא לשלומי קא מיכוין - אנן ניקום וליקנסיה? ... גברא לכפורי קא מיכוין - אנן ניקום ונקנסיה? ... גברא לתקוני קא מיכוין - אנן ליקום וליקנסיה? ... גברא לטהורי מאני קא מיכוין - אנן ליקום וליקנסיה?', וכ"כ המהר"י ברונא (שו"ת סי' קי"ד) שמה שהתירו את שכר השבת של המיילדת כדי שלא תתעצל ויבוא לפיקו"נ; עובדי חברת החשמל יודעים שמעשיהם נצרכים גם לאספקת חשמל סדירה הנצרכת לפיקו"נ, וא"כ דומים לדייג המכוון גם לתינוק [בדומה למציל בחוף הים שהולך למקום עבודתו כדי לקבל משכורת, אולם כשנשאל אותו 'מה אתה עושה' יאמר שהוא מציל אנשים מטביעה].

אין כוונתו להצלה: היו שרצו לדמות למי שיכול היה להעלות את התינוק ביד אך בחר להעלותו ברשת עם דגים, שיש מקום לאסור את הדגים; ולענ"ד שמאחר וברמב"ם מבואר שהוא פטור אף כשלא ידע שנפל תינוק למים, ש"מ שאינו כמחלל שבת, ומנין שקנסוהו שלא יאכל את הדגים? לא שמענו שיהא אסור להשתמש בנהג המסיע חולה לבי"ח רק לצורך פרנסתו והחולה עצמו לא מעניין אותו - ואף שהוא רק מכשירי פיקו"נ ולא ההצלה עצמה; ומאחר שבנדו"ד הם בודאי יודעים שמעשיהם מועילים לפיקו"נ - הרי שיודעים שתינוק נפל למים - ומה הצד לקנס את התוצאה?

אין להעדיף עובדים יהודים: בפיקו"נ בהול חייבים לחלל שבת דוקא ע"י יהודי גדול בן דעת ולא ע"י גוי - כדי שהגוי לא יתעצל וכדי שלא יתעכבו בעתיד לחפש גוים, אבל כשההצלה לא בהולה צריך להעזר בנכרי; אמנם, אם אין אפשרות מעשית לעשות ע"י נכרי - לא ימנעו מהצלה אף אם ישתתף בה ישראל, ולפ"ז אף שחובה עליהם להפעיל נכרים בחילולי השבת, אבל כלפי כל שבת שלא אירגנו גויים - בודאי שמוכרחים לייצר את ההכרחי לפיקו"נ אפילו ע"י ישראל. בתקופה אחת מנכ"ל חברת החשמל רצה להעסיק נכרים - אך הגר"י הלפרין צ"ל התנגד לכך, כדי שלא לחבל במאמץ לגרום לאוטומציה מירבית - שלא תהיה נתונה לשינויים; לאחר פטירתו ניסו לעורר שוב את הכנסת כמה נכרים - אך חברת החשמל התנגדה. עוד ניסו לארגן שהלחיצות המפעילות את הטורבינות יעשו בחו"ל במקום שעדיין לא שבת או שכבר מוצ"ש, אך השב"כ התנגד.

נחיצות החשמל: במציאות היום עיקר המערכת הבטחונית והבריאותית מבוססת על חשמל, וללא חשמל - פיקו"נ אינו רק בגדר חשש אלא בגדר ודאי; בסיסי הצבא, ובתוכם בסיסי המודיעין והבקרה, אמצעי התקשורת שדרכם מזעיקים מיידית כוחות בטחון ורפואה, מערכות החשמל של בתיה"ח, שאיבת מים סדירה, ושיאיבה לקומות עליונות בבנין, חולים שצריכים בביתם מחוללי חמצן, אינהלציה, דיאליזה, לחצני מצוקה, תאורת רחוב למניעת מחבלים ופושעים (ילקוט יוסף), רמזורים במקומות שבהם יש תנועה בשבת (הגר"ד לנדאו). איננו מעשי להפעיל כל זאת באמצעות גנרטורים, שלא מסוגלים לספק הרבה חשמל, ותקלותיהם מצויות; נמצא שבמציאות העכשוית - החשמל חייב להיות מיוצר! ומאחר ובפועל לא נעשו מע"ש ההכנות הנצרכות לכך שהמלאכות תיעשנה רק באופן אוטומטי או ע"י נכרים - עדיין בכל שבת ושבת ייצור החשמל שנעשה תוך חילול שבת - נעשה לצורך פיקוח נפש.

סיכום תשובת הגרשז"א צ"ל: ביאר מרן הגרשז"א צ"ל [אף שמאז שנת תש"ח חלו שינויים בדרכי הייצור ובאפשרויות לפתור את הבעיות הקשורות לפיקו"נ, אך מאידך גם השימושים המצילי חיים שיש לחשמל הם שונים מבעבר, ומשום כך הדעת נוטה שלא חל שינוי מהותי בין מה שהיה אז לבין מה שנכון בעת הזאת (הערת הגר"מ קורן שליט"א)]: א' -

אלמלא שייצור החשמל היה נעשה עבור צרכני פיקו"נ - היינו צריכים לאסור להנות מהחשמל אף אם כל המלאכות היו נעשות ע"י גוים. ב' - מאחר ומייצרים את החשמל גם עבור צרכני הפיקו"נ ולא ניתן לייצר רק עבורם בלי לספק גם את צרכי הבריאים - ע"כ לא ברור שנחשב שייצור החשמל הוא בעבירה כי בפועל עושים עבור החולים, אפילו במקרה שעבורם לא היו צריכים לעשות כלל מלאכות; ג' - כשהייצור מוכרח לפיקו"נ - הבריאים אינם צריכים להמנע מלהשתמש בחשמל כדי למנוע מהפועלים להוסיף עבורם, בדומה לשוחט לחולה המותר לבריא, ולא מצאנו שהבריא יצטרך לטרוח הרבה כדי למנוע עשיית מלאכות שנעשות בהיתר לפיקו"נ^ב. ד' - העושה מעשה בשבת הגורם לעשיית מלאכה נוספת - אסור להנות [כגון כשאכל את מאכל החולה וממילא צריכים שוב לשחוט], אולם כשמעשיו היו רק מע"ש [כשהדליק מע"ש או כשכיוון שעון שידלק בשבת] לא נחשב שעשה בשבת, ואפשר שאף מותר, כי אפשר שהוספת הנפט הוא רק גרמא האסורה מדרבנן, ומותר לתלות שלא יבואו לכך; ה' - קל יותר היתר ההנאה אם המנורה דולקת ללא הפסק מע"ש כי רק ממשיך את האור הקודם ולא 'מבעיר', אך צריך תלמוד כי נהנה מהנפט והמכונה שהוסיפו בשבת בעבירה. ו' - אם רשת החשמל התקלקלה בשבת, היהודים שיתקנוה אינם עושים איסור כי בבתים יש חולים, אף שבכך גם ידליקו רבבות מנורות שאינן של חולים כי תיקון לאחד תיקון למאה, ואינם צריכים לדקדק לכבות את מפסקי הבתים, ומותר להנות מההדלקה כי היא בהיתר, וממילא גם אחרים א"צ לעשות מעשה למניעת הריבוי, ואף אם יתברר שלא היה פיקו"נ - כי הפועלים לא ידעו; ומותר ליהנות מהחשמל כפי שאמ היה צריך רק לתאנה אחת ותלש עוקץ עם שתים - נראה שמותרת לבריא ולא גוזרים שמא ירבה [אלמלא איסור מוקצה], בפרט לרמ"א שנקט שאיסור ריבוי בשיעורין הוא מדרבנן. ז' - אם הקלקול רק באזור חלקי שאין בו חשש לפיקו"נ - אסור לתקן ע"י ישראל, ונכון להדר ולכבות את כפתורי התאורה [עדיף לכבות בגופו או כלאחר יד], ונראה שאסור להתקרב כדי להנות מהחשמל שהודלק בעבירה [לענ"ד מדובר רק כשהפועלים ידעו שאין חשש פיקו"נ]. ח' - אם מתח החשמל יורד אסור לישראל להעלותו כי אין סכנה בנורות הדולקות חלש יותר [אך בידידת מתח כללית יש חשש לפיקו"נ כי גם חלק מהמכשירים החיוניים יפסיקו לפעול (הגרז"מ קורן שליט"א)], אך אין בכחו לאסור את הנרות של אחרים כשנעשה שלא לדעתם, אף שיש לו רשות לזה מבעלי המפעל, וצ"ע. ט' - כשביקש מנכרי להדליק במקום שהאמירה לנכרי מותרת, ושמע ישראל עברין והדליק - אפשר שאינו אוסר, כי היה ניתן לעשות בהיתר ע"י הגוי [בשנת תשל"ח הרב סיני אדלר תיאר לגרשז"א את מצב העבודה בתחנת אשדוד, והרב השיב שבשנת תש"ח ביקר בתחנה בירושלים, והמצב היה הרבה יותר גרוע מהתיאור העכשווי, ואפ"ה לא הוחלט לאסור את השימוש בחשמל (הערת הגרז"מ קורן שליט"א)]. י' - אף שבזמנו רישום קריאת המונים

^ב העיר מו"ר הגרז"מ קורן שליט"א שאף שהבה"ל הכריע כמה"ר יבן לב שאסור לצאת בשיירא אפילו מתחילת השבוע אם לא פסק עמם שישבתו, אך נראה שהגרשז"א לא דחה את הא"ר שנטה להקל שהפסיקה לשבות אינה מעכבת, ולכן התייר להכניס את עצמו או אחרים למצב של פיקו"נ אף שיאלצו אז לחלל שבת בהיתר, אלא שהורה בזה להיתר למעשה רק בצירוף טעמים אחרים; עוד כתב הגרשז"א שיתכן שאף המהר"י בן לב החמיר רק כשעושה מעשה שמתנה על חילול שבת אך אינו מחוייב להוריד את המתגים בכניסת השבת כדי שלא יהנה בשבת מהחשמל שייצור בשבת; גם לדבריו יש לאסור לכווין שהתאורה תדלק בשבת; הגרשז"א כתב במפורש 'ואם כנים אנו בזה שמעיקר הדין אין לאסור מסתבר שגם היחידים אינם צריכים להחמיר בזה - כיון שאותו המיעוט ודאי הוא איננו הגורם כלל לעשיית שום מלאכה'; גם באיסור לפני עיוור דאורייתא, האיסור בשלושה אנשים הוא רק על הראשון שגורם, כמבואר ב'חפץ חיים' שאם יש כבר שומעים ששומעים את הלשה"ר ואחד מצטרף לקהל - אפשר שאינו עובר על לפני עיוור כלפי המספר, ובמצטרף יחיד למשתמשים בחשמל - שאפשר שמכאן ואילך לא יוסיף כלל לא שייך החשש שעון המספר גדל עם ריבוי השומעים; גם המהר"י בן לב לא אסר אלא בידוע בוודאי שיבוא לידי חילול שבת, ולא בספק (מ"ב), והרי בנדו"ד בד"כ הפעולה של אדם זה לא תגרום לתוספת בחילול שבת, ובפרט שהיא מסוגלת להתקצץ עם פעולה הפוכה של נכרי או שנעשית לחולה או ע"י מכונה אוטומטית.

החשמליים של תחנות הייצור השונות היה נצרך לתיאום הספקי התחנות השונות באופן מועיל ולכן הותר להם לרשום ע"י נכרי - אך כתב הגרשז"א: 'פשוט שאף אם עוברים ומחללים את השבת לכתוב כרגיל - איננו אוסר אותנו מלהשתמש בחשמל'.

אגרות משה: האג"מ הסתייג מהיתר השימוש בחשמל בשבת על סמך שהעבודות נצרכות לבתי החולים, מאחר וניתן להפעיל גנרטור קטן לכל בית חולים, וניתן להפעיל נכרים לעבודות בחברת החשמל, אך היה מוכן להקל בשימוש בחשמל למקרה כי קלקול המאכלים הוא הפס"מ - שהקילו בזה לסמוך באיסור דרבנן של הנאה ממלאכת ישראל על ההיתר של בתי החולים, ומניעת קלקול אינה הנאה הנאסרת; אמנם, לענ"ד גם הוא היה מודה במציאות שלנו ששימושי הפיקו"נ הנצרכים לחשמל במגזר הפרטי הם נרחבים הרבה יותר מפעם [ההעדה הרפואית היום היא לאפשר גם לחולים מסוכנים להחלים בסביבת ביתם, וממילא השימוש בחשמל לפיקו"נ נפוץ הרבה יותר בבתי פרטיים מאשר בעבר] ולא שייך להסתמך בזה על אספקת חשמל פרטית בשל ריבוי התקלות, ובנוסף עלות הגנרטור היא הרבה מעבר להפסד מרובה'.

מהקנס ניזוק מי שלא ראו להקנס: האיסור להשתמש במעשה שבת הוא קנס המיועד למי שחילל שבת, ואגב הרשע קנסו גם את האחרים, אולם מאד תמוה לקנס קנס שמשפיע רק על השומר שבת שלא מעוניין בחילולה אלא רק בתוצאה שהיתה יכולה להיות מושגת גם בהיתר, ואותו רשע כלל לא מושפע ממנה [ברור שלמעשה לא פלוג בזה כי סוף סוף נהנה מחילול השבת, אבל הוא תמוה]; שמעתי שהגרא"צ הכהן שליט"א הביא סברא זו כסניף להתיר את השימוש ברכבת שעבדו בה בשבת, עפ"י מכתב הגר"ש גריינמן לענין שמור בשביעית, כיון ש"הקנס לא היה מגיע למשמרים כיון שבין כך ימכרו פירותיהם, ואדרבה הפסידו בזה רק הנזהרים באיסור שביעית - לכן הקיל למעשה באיסור משומר, אחר שהיחיד הקונה, קונה אצל הסוחרים ולא אצל המשמרים".

כיבוי והדלקה לצורך חסכון: סיפר ה'שבות יצחק' שאמרו לו שלעתים, בעת ירידת הצריכה, מגדילים את הייצור בתחנה אחת כדי שיוכלו לכבות את האחרת, ונמצא שה'נר' הודלק באיסור כשלא היו צריכים לו לחולים, אבל אח"כ הוא נצרך לחולים - ונאסר עפ"י הרשב"א (דלקמן), ושמרן הגריש"א זצ"ל הסתפק ולא הכריע בזה; לכאורה ספיקו שייך גם בעליית הצריכה - כשהדליקו טורבינת גז מהירה אך בזבזנית, ואח"כ טורבינה קיטורית איטית אך חסכונית, וכשהיא הפיקה חשמל זול - כיבו את הבזבזנית [יש להעיר שתיאור זה לקוי, כי 'הדלקת טורבינה' שייכת רק בטורבינת גז ולא בקיטור, שלא מכבים, ומאידך טורבינת גז לא צריכה אישור אנושי כי מחשב יכול להדליק אותה]. ספק זה לא שייך כשהדליקו בתחילה את מה שישאר לאחר מכן - כי סוף סוף מה שהודלק לחולים אכן דלוק, וממילא חלק לא קטן מייצור החשמל הוא על בסיס מותר, ומאד יתכן שרוב ייצור החשמל הוא על בסיס מותר; בשיקול זה - הרי שיש ספק באיסור 'מעשה שבת' שהוא מדרבנן, שמא כעת לא עשו כלל פעולת אנוש שכל תכליתה היא חסכון, וגם אם נעשתה פעולת חסכון - יתכן שנעשתה באופן אוטומטי - יתכן שאין צריך לחוש לספק דרבנן בדבר שאין שום דרך לדעת את המציאות בכל רגע, ובפרט שגם אם נעשתה פעולת חסכון - לא היתה הכרעה ברורה שהשימוש בחשמל נאסר.

שאלה זו הוחלפה לאור השינוי בשנים האחרונות, שייצור החשמל מתחלק בין יצרנים שונים, שבמרכז מראש נקבע מי ייצר חשמל וכמה, בכל חצי שעה נתונה, וממילא ידוע מראש שיפעילו ויכבו תחנות רבות בשבת אף שהתחנה הראשונה עדיין פועלת; לאור זאת מאד יתכן שכעת יש הרבה פחות 'פעולות חסכון' מחמת הצריכה המשתנית - המיועדות לחסוך בדלקים, שהרי את מקסימום החסכון כבר

גילמו בבחירת תחנה המספקת את המחיר הזול ביותר. כלפי שאלה זו לכאורה יש לרמות למקרה המצוי בכל שבת שרופאים ואחיות מגיעים למשמרת בשבת מחוץ לתחום בנסיעה באמצעות נהג נכרי, ולעתים גם עם נהג יהודי, ואיש אינו מורה שיש להשאיר את המשמרת שעבדה מלפני שבת לעבוד כל השבת, כי ניתן לקבוע שבפיקו"נ יסוק ראובן עד שעה מסויימת, ושמעון יעבוד החל מהשעה הזו, וכן, פשוט שניתן לסכם שעד שעה מסויימת יקראו למד"א חיפה, ומשעה זו יקראו למד"א עכו, ולא נאמר שמאחר ומד"א חיפה כעת קרובים יותר חייבים לקרוא דוקא להם.

אמנם, לענ"ד כל מקורו של השבות יצחק הוא מתשובת הרשב"א, שקנסו את התבשיל המבושל כ"צ מע"ש שחומם ע"י נכרי, והבין שמוכח מהרשב"א שהתבשיל נאסר כי פעם אחת חל עליו שם איסור; אלא שזה כלל לא היה נידון הרשב"א, אלא רק שהקנס על מעשה נכרי הוא אף אם הנכרי עשה מעצמו ואף כשלא עשה מלאכה בגוף החפץ [כגון כשהוציאו מבור לרה"ר], אך אין זה אלא מחמת הקנס שלא יאמר לנכרי (ציץ אליעזר), ואינו קשור לנדו"ד; וגם אם נאמר שהרב דרזי קנס גם כשמומר חילל שבת - עדיין אין ראיה מנידון הרשב"א שמעשה הנכרי התבטל לנדו"ד שההדלקה 'המיותרת' מועילה לחולים.

זה וזה גורם: הנידון של ייצור חשמל בו זמנית ממקור אסור וממקור מותר לכאורה תלוי בסוגיית 'זה וזה גורם', ופסק השו"ע "וכל שדבר איסור ודבר מותר גורמין לו - הרי זה מותר בכל מקום", והוא לא היתר לכתחילה, והוא היתר דוקא כשלא היה כח באיסור לעשות הכל לבדו; פשוט שכשאמרו ש'זה וזה גורם' הוא היתר בדיעבד, הכוונה שלאחר שהם מעורבים - היתר השימוש בתערובת הוא לכתחילה; לדעת ה'שבות יצחק' אין אומרים 'זה וזה גורם' בגזירת מעשה שבת, ותלה דבריו בדברי המנחת שלמה:

בתשובת מנחת שלמה דן בכמה פרטים בנוגע ל'זה וזה גורם' כלפי איסור 'מעשה שבת', וננסה לדלות מדבריו כמה דברים הנוגעים לעניין השימוש בחשמל שחלקו מיוצר בהיתר [כדי שיהיה חשמל לצרכי פיקו"נ] וחלקו מיוצר באיסור [לפי הצד ש'פעולת חסכון' אוסרת את החשמל המיוצר, שכאמור, הסתפק בזה הגריש"א זצ"ל]:

הקנס של 'מעשה שבת' לא גרע מערלה וכלאים שהתירו בהם 'זה וזה גורם' - ולכן אין קנס של מעשה שבת כשחלק מהתבשיל התבשל בהיתר כשאין טעם של האיסור; לא סביר שכל החשמל בשעה מסויימת מיוצר באיסור אלא לכל היותר יש תערובת היתר ואיסור שמעורבים מיידית לאחר הייצור, ואין אפשרות להכיר אלו מגוואטים יוצרו באיסור [התנאי שהוסיף שהתוספת תתבטל לפני שתאסר (כגון בהוסיף מים לתבשיל) נצרך כדי שלא להחשיב את התבשיל כ'דבר שיש לו מיתרין' - מה שלא שייך בחשמל, שאין לו קיום למוצ"ש שנאמר עליו 'עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר'].

כשגוי הדליק נר - מותר להשתמש בו בעוד נר של היתר דלוק אף שהאור התגדל מחמת הנר האסור אם זו הנאה שיכול היה ליהנות באור החלש שדלק בהיתר, וגם מחשמל מוחלש היה ניתן ליהנות אם הספק החשמל היה נמוך. כתב המנחת שלמה שכשישראל הוסיף נר - עשו את התוספת כגוף איסור - ונמצא שמישתמש ישירות באיסור, ולא התירו במה שיכול היה להנות במקצת גם ללא התוספת האסורה [דומיא דחזרה במצטמק ויפה לו, שנאסר]; בנידון החשמל אין 'נר אסור' שמישתמש באיסור שניכר, אלא יש תערובת גמורה של החשמל המותר והאסור [מספק], ומשתמש בתערובת כאחת, והאיסור לא ניכר, והחשמל האסור לא יכול היה לספק את כל הצריכה - ממילא יש לחזור לדין 'זה וזה גורם' - מותר.

כשהגדילו את האש שתחת התבשיל כל התבשיל נאסר, ואין מתירים מחמת 'זה וזה גורם' של הבישול הראשון המותר, כי הקדמת הבישול ע"י הגדלת האש מתייחסת לכל התבשיל, ונמצא שפעלו איסור בכל התבשיל; בנידון החשמל, החשמל שיוצר באיסור לא גורם שינוי לחשמל שיוצר בהיתר,

וממילא לא אוסר אותו, ולא ניתן לומר על התאורה וכדו' שכולה כעת פועלת רק מחמת חילול השבת.

יש לאסור רק כשכל התוצאה נפעלה באיסור כגון שהוסיף מלח למאכל שלא נמלח; **בנידון החשמל הרי חלק מהחשמל מיוצר בהיתר לצורך פיקו"נ** [עוד יתכן שבאופן שבו המערכת יכולה היתה להגביר את עצמה בצורה אוטומטית אין איסור מעשה שבת גם אם בפועל חיללו שבת, ויתכן שהמחשב היה מדליק את טורבינת הגז אם לא היו מדליקים את הקיטורית באופן ידני].

שמא ירבה

גזירת שמא ירבה: השוחט לחולה מותר לבריא 'כיון דאי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה - כי קא שחיט אדעתא דחולה קא שחיט', אבל המבשל לחולה אסור לבריא שמא ירבה בשבילו; הגרנ"ק זצ"ל אסר את השימוש בחשמל כי מרבים את הייצור עבור הבריא. אמנם, מאחר וגם מיליוני נכרים משתמשים בחשמל זה - הרי שייצור החשמל לחולים היהודים חייב להתבסס גם על התאמות וויסותים בכל משך השבת, ולא ניתן לטעון שאם היהודים הבריא לא היו צורכים חשמל - חברת החשמל לא היתה צריכה להבעיר מבערים בשבת.

השוחט לחולה: את ייצור החשמל ניתן לדמות לשוחט לחולה מאחר וכל קילוואט שמייצר - מועיל גם לחולה, אך ניתן גם לדמות למבשל מאחר והיתה יכולה להיות אפשרות תאורטית לייצר רק לחולה, ובתשובת הגרשז"א דימה לשוחט ולא למבשל, שמכיון שבמציאות העכשווית אין אפשרות להפריד את החשמל המיוצר ולספקו רק לנצרכים לו לצורך פיקו"נ - הרי זה דומה לשחיטת בשר לחולה - המותר לבריא באומצא "...כיון דאי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה - כי קא שחיט אדעתא דחולה קא שחיט, המבשל לחולה בשבת אסור לבריא גזירה שמא ירבה בשבילו".

מה שגזרו על אכילת הבריא בשר שבושל לחולה שמא ירבה בשבילו - פשוט שהוא דוקא כשניתן לבשל רק עבור החולה, וממילא התוספת לבריא מיותרת, אולם כאשר אין מציאות לבשל בנפרד - אין מקום לגזור, כפי שלא גזרו בשחיטה, וה"נ במציאות דידן אין אפשרות לייצר חשמל נפרד לצרכני הפיקו"נ וגם אין אפשרות לייצר בנפרד לבריא, וממילא הוה כמכוון גם להיתר 'כי קא שחיט אדעתא דחולה קא שחיט'. "נלענ"ד דכיון שאי אפשר כלל להוסיף עבור החולים אא"כ מוסיף גם עבור הבריא ה"ז חשיב כשוחט בשבת לחולה דמותר שפיר לבריא משום דאי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה, וה"נ גם כאן בשעה שהנרות שבכל העיר דולקות אי אפשר כלל למנוע את כבוי הנרות מבתי החולים וכיו"ב אא"כ מוסיף נפט גם עבור כל העיר, ומסתבר דאין לחלק כלל בין אם עיקר מחשבתו לחולים או שמחשב גם לצורך כל העיר כיון דאי אפשר לזה בלא זה... ואף על גב דהתם רק חיישינן שמא ירבה ואילו הכא כבר הרבה, מ"מ כיון דבכל פעם שמרבה דינו כשוחט ולא כמבשל אפשר דשפיר שרי...".

אמנם, לכאורה מי התיר לבריא לאכול את מה שהוכן לחולים ולגרום בכך שיצטרכו לבשל שוב עבורו, אך ראה בתשובת הגרשז"א הנ"ל שיש לאסור בזה רק כשעושה מעשה בשבת, אולם אם בשבת אינו עושה מעשה - אין לאסור "בנד"ד שלכתחלה מכינים את החשמל עבור כולם ואין הישראל עושה כלל שום מעשה בשבת איני יודע אם מעיקר הדין צריכים לאסור על בני העיר להשתמש מהחשמל שהוכן מערב שבת גם עבורם מפני זה שיצטרכו אח"כ להוסיף נפט בשבת - כיון דבשעה שמוסיפים ה"ז נעשה בהיתר לצורך של פקו"נ; והן אמנם דהא דהשוחט לחולה בשבת מותר לבריא הוא דוקא לאחר שהחולה כבר אכל כל צרכו והותר, אבל אם יש ספק דע"י זה שיאכל גם הבריא יהיה צורך לשוחט עוד פעם עבור החולה ודאי אסור לבריא לאכול - היינו מפני שעושה מעשה בשבת לאכול מדבר שלא נעשה

כלל עבורו, משא"כ בנד"ד בין אם משאיר את המנורה דולקת לכל השבת ובין אם מדליק אותה בשבת ע"י שעון כיון שהכל נעשה רק מערב שבת אפשר דשרי... ומה שצריכים להוסיף בשבת קודם צאת הכוכבים עוד מכונה, כפי ששמענו הסיבה לכך היא מפני עוברי עבירה ונכרים שמדליקים אז את החשמל אבל לא [רק] מפני מיעוט הנרות שדולקים מערב שבת או נדלקים אז מאיליהם ע"י שעון, ונמצא שאף אם נאסור ליהנות באותו הזמן מהחשמל ג"כ יצטרכו להוסיף מפני חולים כיון שאם לא יוסיפו עוד מכונה יכבו גם הנרות של בתי החולים - וכיון שכן שפיר מותר ממילא גם לדין ליהנות אותה שעה מהחשמל... כיון דבזה שגם אנו משתמשים אין אנו גורמים כלל לעשות שום מלאכה [=רק עבור הבראים] - מה טעם יהא אסור ליהנות אז מהחשמל.

לפני עיור

הקדמה: איסור 'לפני עיור לא תתן מכשול' הוא האיסור להכשיל בעבירה, ומבואר בגמ' שעוברים על לפני עיור דאורייתא דוקא כשלא היה יכול לעשות את העבירה אלמלא המכשיל [תרי עברי נהרא], ודוקא כשההכשלה היא ישירה ולא עקיפה [והוכיח האג"מ שאין עוברים כאשר ההכשלה אינה ודאית].

כמה פוסקים כתבו שהמשתמש בחשמל עובר על לפני עיור כי מכשיל את העובדים לחלל שבת עבורו - יש להבין את גדרי האיסור, ולראות באלו אופנים עוברים על הלאו ובאלו אופנים אין עוברים.

מייצר את ההכרח לעבור: דבר פשוט הוא שמי שיוצר את הפיקו"נ - עובר על לפני עיור כשמכריח לעבור מחמתו, כגון מי שמאיים להרוג אם לא יעשו עבירה (אג"מ, ובדומה לזה כתב המנחת שלמה), אך אין לדמות את שימוש הבריא בחשמל שבכך 'מכריח' את העובד לחלל שבת גם עבורו - למי שמאיים להרוג אם לא יחלל שבת, שהרי עדיין כאשר מייצר את החשמל עבור הבריא [מחשש לנפשו] - באותה מלאכה מייצר אותו גם עבור החולה [בהיתר של פיקו"נ], ואינו דומה למאיים על חברו לחלל שבת עבור עצמו - ששם החילול שבת כלל לא היה נעשה אלמלא האיום.

מאחר ובמציאות הנוכחית ייצור החשמל נצרך מפני פיקו"נ, ואין אפשרות לייצרו רק עבור החולים - על כן שימוש הבריא בחשמל לא 'מכשיל' את העובד באותן מלאכות שחייבים לעשותן כדי לייצר את החשמל הנצרך לחולים; אמנם, עדיין שייך לומר שמכשילים אותו בעשיית מלאכות שאינן נצרכות לעצם ייצור החשמל, כגון כתיבה, נסיעה, פעולות המיועדות רק לחסוך, פעולות שניתן לעשותן באופן אוטומטי, וכל כיו"ב, אך יש לשקול בפלס מה בדיוק נצרך ומה מיותר [כי לעתים סרבול הייצור עלול לגרום להפסקות חשמל, שעולות להיות מסוכנות].

כשיכול להשיג מאחרים: אם מושיטים לו איסור שכבר יש לו כיו"ב - אין עוברים על לפני עיור; נחלקו אם עוברים כשאין לו בעצמו את האיסור אך ניתן לו להשיגו מאחרים [כגון כשיכול ללוות בריבית מאחרים], שדעת המשנה למלך לאסור, ואילו הקרית מלך רב והכתב סופר דחו ראיותיו; הכרעת הגר"א והמ"ב להחמיר, ונחלקו הקה"י והאג"מ מה הסכמת רוב הפוסקים. בשו"ת בית שלמה כתב שאף שאפשר לו לחלל שבת בלעדיו - עדיין נחשב כתרי עברי נהרא כיון שגם על ידו בא לידי חילול שבת, ולא מועיל לתלות בהיתר רחוק.

'לפני עיור' במי שמעורר את השני לחטוא: פשוט שמי שגורם לחברו לעבור עבירה ע"י שמשכנעו שאין זו עבירה - נכשל בלפני עיור אף שחברו לא היה מחוסר יכולת טכנית לחטוא.

מי שמעונין לחטוא, אלא שאינו חוטא מפני סיבה צדדית, ובא זה והסיר את המונע - מצד אחד דומה זה

לעבר אחד של הנהר מכיון שיכול היה לחטוא, אך מאידך לא היה די רק ב'לעזור את רצונו' אלא הוצרכו גם להסרת המניעה. הראיות לאיסור: כתבו תוס' שהערב בהלוואה בריבית עובר על לפני עיור אם המלוה לא היה מלוה בלעדיו, וביאר החזו"א שנראה שהערב עובר על לפני עיור לא רק בשל מה שאיפשר ללוה ללוות, אלא גם בשל מה שהכריע את רצון המלוה להלוות, וכן מפורש גם בקה"י שלמד מהגמ' של מכה בנו גדול שאסור בלפני עיור דאורייתא לקנות מלט מחברה המייצרת בשבת כי מעורר את רצונם לייצר יותר מלט גם עבור צרכנים אלו. ראיות להיתר: מדברי הריטב"א שהנותן בהמות לרועה גזלן לא עבר על לפני עיור מכיון שיכול היה לגזול בלעדיו, ואין להוכיח לאיסור ממכה בנו גדול - כי המעורר את בנו כנגדו לא רק 'מעורר אצלו את הרצון לחטוא' אלא 'מחטיא אותו בפועל במחשבה נגדו' כי מחשבת הזלזול באביו היא האיסור עצמו, וגם לא ממה שהמהמלוה ללא שטר עובר על לפני עיור - כי אין אפשרות לכפור ללא עדים או שטר, ובלעדיהם הרצון הקיים לכפור יכול לצאת לפועל, וממילא כלפי הכפירה הוה תרי עברי נהרא ולא רק הכרעת הרצון.

כתב האגרות משה שנראה שנחלקו תוס' והריטב"א באם עוברים על לפני עיור גם **כשהוא כבר עבריין**, וכעת מוסיפים לו בכמות האיסור.

מבואר בכמה ראשונים (רמב"ן, רא"ה, ר"ן, ריטב"א, ועוד) שאין איסור לפני עיור **כשרק מעורר אצלו את הרצון לחטוא** בחטא שהיתה לו יכולת לעבור עליו בלעדיו, אלא שלא רצה, וכ"פ הט"ז ועוד; אמנם, **הכרעת החפץ חיים, החזו"א והקה"י במפורש לאיסור כ'תרי עברי דנהרא'** [\[יש לציין שלא דנו בדבריהם בדברי הסוברים שאין בזה משום לפני עיור\]](#), ואילו בט"ז ובעוד אחרונים מפורש או כמעט מפורש להיתר; האוסרים הוכיחו דבריהם ממכה בנו גדול, קורע שיראין, מסירת בהמות לרועה גזלן, ערב בהלוואה בריבית, ומכירת בהמות לעכו"ם, אך בדברי המתירים התבארו כל הסוגיות באופן שאין להביא מהן ראייה לאיסור; הראשונים שניתן ללמוד מדבריהם לאיסור - לא כתבו כך במפורש אלא מכלל סתימת דבריהם יש ללמוד לאיסור, ואילו בדברי כמה ראשונים הדבר מפורש להיתר, או כמעט מפורש, וה' יאיר עיני.

'לעזור את הרצון בנידון החשמל: לכאורה היה מקום לומר שמי שמשמש בחשמל ובכך מעורר את העובדים לייצר עבורו מה שלא היו מייצרים - נכשל בלפני עיור על מה שמעורר אותם לרצות לחלל שבת מעבר למה שהיו מחללים בלעדיו; אלא שכל המקורות מחז"ל שהביאו המחמירים להחשיב את 'הכרעת הרצון' כ'לפני עיור' - מדברים במקרה שכלל לא היה עושה את העבירה אלמלא שעוררוהו לעשותה, אך אין בהן דוגמא של 'לעזור את הרצון להוסיף בחטא קיים'; מסתבר שהסברא בזה היא שאם ממילא עובר - הרי שכבר מגלה שרצונו בחטא, וממילא מי שגורם לו להוסיף חטאים אינו נחשב ש'מעורר את רצונו' לחטוא, ולא עובר על 'לפני עיור' כאשר היתה לחוטא אפשרות מעשית לחטוא גם בלעדיו; ולכן מי שצורך חשמל ובכך מוסיפים לייצר חשמל גם עבורו אינו נכשל בלפני עיור - כי רצונם של העובדים לחטוא כבר קיים, ואת היכולת לחטוא לא הוא יצר. אמנם, אף שגדרים אלו ברורים בהבנת הרמב"ן, הר"ן, הרא"ה הריטב"א והט"ז, אך בדברי גדולי הפוסקים [\[הח"ח שסבר שיש לפני עיור במי שמספר בטובתו של חברו, החזו"א שנקט שהערב עובר על לפני עיור גם על מה שמכשיל את המלוה, הקה"י שסבר שיש לפני עיור במה שקונים מלט ממפעל מחלל שבת\]](#) מתבאר שלא כדברי, ובטלה דעתי, וה' יאיר עיני.

איסור הנעשה מחמת כמה אנשים: יש לדון באם עובר על לפני עיור כאשר העבירה נעשית מחמת הצטרפות כמה אנשים. בפשוט כשכמה אנשים מושיטים כוס יין לנזיר - כולם חייבים, כי עבירה זו נעשית מחמת כולם; ואם כולם מושיטים כמה כוסות והוא שותה רק אחת - רק מושיט זה

חייב; נקודת הדיון היא **כאשר כל אחד מהם ממלא מעט את הכוס, והנזיר היה שותה רק בהצטרף כוס מלאה** - שמצד אחד כולם מקרבים לו את העבירה, ומאידך הרי שתה רק מחמת חלקו של האחרון שסיים את מילוי הכוס, ונמצא שבפועל האיסור נעשה רק בשל חלקו, והנפ"מ בדיון זה היא למדת האחריות שיש לכל צרכני החשמל, כאשר רק בשילוב של צריכת החשמל של כולם - יחללו שבת בחברת החשמל במלאכה מסויימת.

מדברי החפץ חיים שהשומע עובר על לפני עיור **רק אם המספר התחיל לספר לשה"ר מחמתו, או שהוא היחיד שכעת שומע ואם ילך יפסק סיפור הלשה"ר**, וביאר שלמד זאת מכך שבלפני עיור דאורייתא עוברים רק 'בדקאי בתרי עברי נהרא'; גם בשני תירוציו הראשונים של הריטב"א מפורש כהבנה זו בחפץ חיים - שאף שמוסיף על איסור קיים אינו עובר על לפני עיור, שאם תהיינה לו בהמות נוספות שבעטיין כבר נקרא גזלן - אין איסור לפני עיור למי שנותן לו בהמות נוספות שעובר עליהן בגזל נוסף [שהרי כל בהמה אוכלת עשב נוסף, כמובן] מאחר והוא כבר גזלן. מכאן ניתן ללמוד שב'לפני עיור' עובר רק מי שאלמלא הוא לא היו מחללים שבת בחברת החשמל, וזה כמובן לא ניתן להאמר לגבי שום אדם פרט לזה שצריכתו היוותה את נקודת השיא שגרמה לחילול השבת.

היה מי שכתב שכל אחד מאלו שצריכתם הצטרפה עד שלבסוף חיללו שבת - עובר בלפני עיור, ומדיוק דברי החפץ חיים לא נראה כן.

על כן מסתבר לומר שחשש לפני עיור קיים רק כלפי מי שאלמלא הוא - היתה נמנעת מלאכה מסויימת בחברת החשמל, כלומר רק זה שצריכתו הוותה את נקודת השיא או השפל שגרמה להחלטה לעשות מלאכה זו, אך כל הרבבות שהחשמל בביתם דלק או כבה באופן שלא היה די בזה כדי להחליט על מלאכה זו - אינם עוברים בלפני עיור, למרות שגם אלמלא הם לא היתה נעשית מלאכה זו.

בנידון החשמל: אם כנים דברינו - הרי שב'לפני עיור' עובר רק מי שאלמלא הוא היתה נמנעת מלאכה מסויימת בחברת החשמל, כלומר רק זה שצריכתו הוותה את נקודת השיא או השפל שגרמה להחלטה לעשות מלאכה זו, אך כל הרבבות שהחשמל בביתם דלק או כבה באופן שלא היה די בזה כדי להחליט על מלאכה זו - אינם עוברים בלפני עיור למרות שגם אלמלא הם לא היתה נעשית מלאכה זו. ועוד שמעתי שמאחר שלא מוכרח שהפעולה שבפועל תגרום את השינוי שיפעיל את חילול השבת תגרום על ידו - הרי יש כאן אינו מתכוין, ונתנית המכשול היא בגרמא בעלמא, ועוד, בד"כ הצריכה משתנית ע"י מחללי שבת נכרים ומכשירים אוטומטים - ונמצא שיש כאן לפני דלפני - שע"י השינוי שלהם הועיל שינויו שלו שקבעו מער"ש, ועוד שאם הדליק מער"ש וכיבה הרי יתכן שאם לא היה מכבה לא היה נגרם שינוי - וכי נאמר שעובר בלפני עיור? ובהכרח הוי אינו מתכוין או גרמא בעלמא (שמעתי).

לפני דלפני: יסודו של איסור 'לפני עיור' היא שאסור להכשיל, אך מבואר בגמ' שאיסור זה הוא רק כשמכשילים ישירות, אולם אין איסור לעשות מעשה שלא יגרום מכשול ישירות, אלא רק עלול להגרם מכך מכשול בהמשך [כמבואר בע"ז (י"ד). שמותר למכור כמות מסחרית של לבונה לעכו"ם סוחר שברור שאיננו צריך כמות כזו כדי לעבוד ע"ז, ואף שעתיד למוכרה לאלו שיקטירוה - אין לאסור, כי 'אמר אביי אלפני - מפקדינן, אלפני דלפני - לא מפקדינן'].

לכן אינו עובר באם נותן איסור למי שרק מכשיל אחרים ולא נכשל בעצמו [כגון למכור לבונה לנכרי שימכרנה לכמרים], והנתיבות לשבת אינו מתיר למכור באופן שבודאי יעברו איסור.

אם המקבל עובר איסור בהכשלתו אחרים - אסור לתת לו, כי מכשילים אותו ב'לפני עיור' [כגון למכור לבונה לישראל שימכרנה לכמרים, ובכך יעבור על לפני עיור].

האג"מ כתב שמותר לעשות מעשה שספק אם יכשיל - כי גם זאת בכלל 'לפני דלפני', וכך מוכח ברא"ש [כגון להדליק את האור מע"ש במקום שספק אם יכבוהו בשבת; ובשם המהר"ם שיק הביא לאסור אם ברור שקונה כדי לעשות בו איסור, אלא שספק אם יזדמן לו לעשותו].

בנידון החשמל: לאור זאת כדי לומר שהמשתמש בחשמל עובר על לפני עיור בהכשלת הפועלים צריך לומר שההכשלה הנובעת מהשימוש היא ודאית וישירה, אך אם חילול השבת מותנה בגורמים משתנים התלויים בבחירת אדם - מסתבר לומר שנחשב כ'לפני דלפני' שאינו אסור; ומסתבר שהמציאות הרווחת היא שאינו ברור כלל שבשל צריכתו יצטרכו להוסיף פחם או ליצור שינויי ויסות - שהרי פעולות אלו נעשות רק בהצטרף גורמים רבים, ויתכן שהתנאים לאותו חילול שבת כלל לא יבשילו או שיבשילו גם אלמלא שימושו של צרכן זה, ועכ"פ מכלל ספק לא נפקא, ולכן עדיין יהיה בגדר 'לפני דלפני'.

עשיית דבר הרשות: איסור 'לפני עיור לא תתן מכשול' הוא האיסור להכשיל בעבירה או בעשה, אבל אין איסור 'להכשיל' במה שמותר לעשותו, ולכן אין איסור הכשלה כלפי המלאכות שמותר לעשותן מפני פיקו"נ.

כמובן שכל זאת כאשר קיים פיקו"נ אובייקטיבי, אך מי שמאיים על חברו שיהרגהו אם לא יחלל שבת - נכשל בלפני עיור; אמנם, אין לדמות לכך את מה שהבריא שצורך חשמל 'מכריח' לייצר גם עבורו, כי סוף סוף חשמל זה מיוצר גם עבור החולים האמיתיים.

ממילא מאחר ובמציאות הנוכחית ייצור החשמל נצרך מפני פיקו"נ, ואין אפשרות לייצרו רק עבור החולים - על כן שימוש הבריא בחשמל לא 'מכשיל' את העובד באותן מלאכות שחייבים לעשותן כדי לייצר את החשמל הנצרך לחולים.

אמנם, עדיין שייך לומר שמכשילים אותו בעשיית מלאכות שאינן נצרכות לעצם ייצור החשמל, כגון כתיבה, נסיעה, פעולות המיועדות רק לחסוך, פעולות שניתן לעשותן באופן אוטומטי, וכל כיו"ב, אך יש לשקול בפלס מה בדיוק נצרך ומה מיותר.

מצאנו התייחסות שונה באם יש איסור לפני עיור בעשיית מעשה שבעקבותיו מומר יעשה איסור מעצמו ולעצמו, שהגרשז"א התיר [שמותר לחולה שאין בו סכנה לדרוש ברופא בשבת, אף שידוע שהרופא יחלל את השבת גם במלאכות מיותרות 'כיון שהחולה עושה כדי לדרוש מהרופא רפואתו - אינו חייב כלל להתחשב בזה שהרופא ממית את עצמו ועובר ללא שום צורך על איסורי תורה, ואין החולה עובר כלל בלאו של לפני עור, כי דוקא בכה"ג שנותן לו את גוף האיסור או אפילו מוכר לו מחרישה בשביעית הוא דאסור, אבל אם רק בדרך אגב גורם לו לעבור - אף על גב שהוא פסיק רישא... אין לחוש לזה שהרופא הוא עבריין ומחלל שבת ללא שום צורך'], והאג"מ פעם התיר [מבואר בגמ' (ב"ק ס"ט). שא"צ לציין כרם של ערלה שלא בשנת השמיטה 'בשאר שני שבוע הלעיטהו לרשע וימות', ולמד מכאן האג"מ שאין לו להמנע מלעשות דבר הרשות שלו אף שאחר יעשה איסור בעקבות כך, כי יעשה את העבירה מעצמו, ואין חיוב לשמור בעלי עבירות שלא יחטאו בעצמם], ופעמיים אסר [שיש לוותר על תפילה בציבור במקום שברור שמומר יכבה את האור לאחר התפילה - דהוה לפני עיור כלפי כיבוי זה, ועוד כתב שיש איסור לפני עיור כשמזמין מתפללים שידוע שיגיעו ברכב, אף אם יכולים ללכת ברגל אלא שמתעצלים].

לסיכום, במרבית המקרים אין המשתמש בחשמל עובר על לפני עיור: כלפי המלאכות המוכרחות לעשותן מפני פיקו"נ - אינו נחשב כ'מכשיל'; כלפי המלאכות שאינן ישירות כתוצאה מהמשתמש - נחשב כ'לפני דלפני'; כשספק אם יוצרכו לחלל שבת מחמת המשתמש - נחשב כ'לפני דלפני'; כלפי המלאכות שנצרך ריבוי משתמשים כדי שיוחלט לעשותן, ולא הוא היה זה שצריכתו גרמה ישירות להחלטה לעשות את המלאכה - לא נחשב שהוא הכשיל; עוד סניף יש מהבנת הריטב"א שאין לפני עיור כשהוא ממילא עובר אף שנוסף לו איסור, וצ"ע ביותר בכל זאת, ובמציאות המשתנה.

לאחר בירור יסודות הדין - יש לראות כיצד נקטו גדולי הדור:

דעת מרן הגר"ק זצ"ל: כמה פוסקים כתבו שמאחר והשימוש במכשירי חשמל בשבת משפיע ישירות על כמות חילולי השבת - לכן הפעלת מכשיר בשבת [באמצעות שעות], ואף הפעלתו מע"ש - **אסורה באיסור 'לפני עיור' כי גורמת ישירות לפועלים לחלל שבת**, כ"כ הגר"י פיישר, ובחוט שני כתב הגר"ק כתב שצריכת הצרכנים משפיעה על ריבוי הבערת הפחם, ונמצא שאפילו מוצרים שהופעלו מע"ש גורמים במישרין לריבוי חילול שבת בהרבה מלאכות המסתעפות מכך.

דעת מרן הגרשז"א זצ"ל: אמנם, לדעת הגרשז"א אף חולה שאין בו סכנה לא עובר על לפני עיור כשניגש לרופא שידוע שיחלל שבת במלאכות מיותרות, כי החולה עשה כדין, והרופא הוא שבחר מעצמו בדרך מוות, ואין החולה עובר כלל בלאו של לפני עיור, כי דוקא בכה"ג שנותן לו את גוף האיסור או אפילו מוכר לו מחרישה בשביעית הוא דאסור, אבל אם רק בדרך אגב גורם לו לעבור - אף על גב שהוא פסיק רישא אפשר דהרי זה דומה למ"ש בגמ' שהולכין ליריד של עכו"ם ולוקחין מהם בתים שדות וכרמים וכותב ומעלה בערכאות שלהם, ואף על גב שכבוד הוא להם ואיכא למיחש דאזיל ומודה לע"ז - אפילו הכי שרי מפני שהוא כמציל מידם, ורק בלוקח מן התגר ונותן מכס הוא דאסור מפני שמהנה ממש לע"ז.

בהתאם לשיטתו כתב שאין איסור לבריאם לצרוך חשמל אף שברור שיוסיפו לייצר גם עבורם תוך חילול שבת - ולא הזכיר כלל שיש חשש 'לפני עיור' בזה, אף שכתב שבמציאות מוסיפים עבור הבריאם; על דרך זו יש להבין גם את המשך דבריו, שהיו שהבינו שתלה את ההיתר בכך שלא מוסיפים דלק עבור הבריאם, וטענו שאילו היה יודע שבמציאות מוסיפים דלק גם בשל צריכת הבריאם היה אוסר, ולדברינו כוונתו שאין לאסור כי לעולם אין מוסיפים דלק רק עבור הבריאם באופן שאינו מועיל לחולים (הערת מו"ר הגר"מ קורן שליט"א).

שיטת האג"מ: לא זכיתי לעמוד היטב על שיטת מרן האג"מ בהגדרת איסור 'לפני עיור'; מאחר והאיסור מותנה ב'תרי עברי נהרא' ובכך שלא יהיה 'לפני דלפני' ע"כ כתב שאין איסור לרופא להורות לאחיות לנתק חולה גוי ממכשיר הנשימה **כי אם לא הוא - רופא אחר, גוי או ישראל, יתן את ההוראה**, וכן התיר לשדך ולסדר קדושין ולהיות עד בנישואי מי שלא ישמרו טהרה - **כי הוא רק כמקרב לו את האיסור ואינו בשעת העבירה** [למד זאת ממה שא"צ לציין כרם של ערלה שלא בשנת השמיטה - כי אין חיוב לשמור בעלי עבירות שלא יחטאו בעצמם] - ומכל זה היה ניתן להסיק שהבין שאיסור 'לפני עיור' הוא רק אם האיסור יעשה בבירור, וישירות, ומחמתו, ואלמלא כן לא היה נעשה; אלא שמאידך כתב שיש לוותר על תפילה בציבור במקום שברור שמומר יכבה את האור לאחר התפילה - דהוה לפני עיור כלפי כיבוי זה, ועוד כתב שיש איסור לפני עיור כשמזמין מתפללים שידוע שיגיעו ברכב, אף אם יכולים ללכת ברגל אלא שמתעצלים - שבמקרים אלו רק מכין את התנאים למה שהמומר יחלל שבת מעצמו ולעצמו, דלא כמ"ש במקרים

דלעיל, וה' יאיר עיני; ומ"מ גם מקרים אלו אינם דומים לייצור החשמל שבאופן עקרוני מותר מחמת החולים, ואילו בהם אין שום סרך של פיקו"נ.

האם בשימוש בחשמל מכשיל בעבירה: איסור לפני עיור הוא רק כשמכשיל בעבירה, אולם מאחר והמלאכות הנצרכות כדי לספק חשמל גם לצרכני הפיקו"נ - באופן עקרוני מותרות [אלא שהיו צריכים למצוא נכרי כדי לעשותן] - יש מקום לומר שהמשתמש בחשמל אינו עובר על 'לפני עיור' שהרי בסיטואציה הנתונה שחברת החשמל לא מעסיקה נכרים וגם אינה מפעילה את כל המערכת באופן אוטומטי - הפעולות הנצרכות ליצירת החשמל עבור החולים הן מוכרחות, וכל שיש לדון על 'לפני עיור' הוא בשל מה שמכשילים במלאכות שאינן מיועדות לעצם ייצור החשמל לחולים אלא נעשות רק מטעמי חסכון וכיו"ב [ישם בד"כ הקשר שבין הצריכה לחילול השבת איננו ישיר].

הנחת היסוד: מאחר והתנאים היסודיים שבאיסור לפני עיור הם שמכשיל בעבירה, ושהיה מנוע מהעבירה לפני כן, ושהיה קשר ישיר וברור בין המעשה לעבירה - לכן **אולי יש להניח שהנחת היסוד של רבותינו שליט"א וחזק"ל שחששו לאיסור לפני עיור בשימוש בחשמל היתה שכל נורה שנדלקת גורמת ישירות לכך שהפועלים יחללו את השבת, אף כשהוכנה מע"ש ונדלקת בשבת באמצעות שעון שבת, כי רק אז מתקיימים תנאי האיסור, כי אם גם בלעדיו לא היו עוברים - אינו בכלל 'לפני עיור' דאורייתא.**

האם כל שימוש משפיע ישירות על הייצור: אף שהדלקת כל נורה דורשת אנרגיה חשמלית המיוצרת באותו רגע, אולם **השפעת שימוש אדם אחד בד"כ לא יכולה לבוא לידי ביטוי בתוספת חילול שבת**, ועוד, הקשר שבין השימוש לחילול השבת הוא עקיף ולא ישיר, ובודאי שהוא רק ספק אם יעשה איסור מחמתו - ובכל כה"ג נחשב כ'לפני דלפני'. ביאר ר' דן דוידאן בספרו 'דן ידין' אלו פעולות מתבצעות אוטומטיות וידנית בחברת החשמל כתוצאה מעליית וירידת הצריכה, וכמה שניות אורך עד שהן מתבצעות, ובין דבריו כתב שהמערכת מתוכננת שלא להגיב על שינויים מזעריים, אלא רק על שינוי תדר של מאית הרץ, שהוא נובע משינוי של 30 מגה וואט בצריכת החשמל, שהיא מקבילה לצריכת חשמל מלאה ממוצעת של כעשרת אלפים משפחות - שכולן בבת אחת מפסיקים או מתחילים לצרוך שלשה קילו וואט חשמל [הכוללים מקרר - 300 וואט, פלטת חימום - 400, תאורה - 500, ומזגן כבד 1500 וואט], ואם השינוי פחות מכך - המערכת ממתינה עד הצטברות דרישות חשמל נוספות המצטברות לשינוי תדר זה.

כניסת הגז והפחם למטחנה ולתנורים בתחנות אשקלון וחדרה - נעשים באופן אוטומטי, וגם אם במקרה מסויים הכנסת הפחם תיעשה באמצעות טרקטורים תוך חילול שבת - פעולה זו **לא מושפעת מצרכן יחיד**, שהרי מילוי הפחם בחלזון נעשית רק לאחר שנצרכה כמות גדולה של חשמל, ורוב רובו של חשמל זה נצרך ע"י חילונים, נכרים, בתי חולים, מכונות הנדלקות אוטומטית, ושאר צרכי פיקו"נ - כך שאף שלכלל שומרי השבת מסתבר שיש השפעה על הצורך במילוי ה'חלזון' בפחם, אך לעיל התבאר מדברי החפץ חיים שאיסור 'לפני עיור' הוא רק כשמחמתו הותחל האיסור ולא כשמצטרף לאחרים; ממילא ניתן לדון על 'לפני עיור' רק כלפי מי שמחמתו הוצרכו להוסיף פחם - ויתכן שהיה זה מחמת נכרי או מכוונה אוטומטית כתאורת רחוב או לצורך פיקו"נ (הערת הגר"מ קורן שליט"א).

השפעת השימוש על ויסות הייצור החשמל: מאחר ולא ניתן לאגור בצורה סבירה וזולה את החשמל המיוצר, ומאחר ולא מעוניינים לייצר יותר מהנצרך כדי שלא לבזבז את חומרי הגלם, ומאחר וצריכת החשמל משתנה כל הזמן, ויש לה זמני שיא וזמני שפל, ומאחר ויש הבדל בין תחנות הייצור השונות בעלות הייצור ובמהירות הפעלת הטורבינה - על כן מרכז חברת החשמל המרכז את הנתונים על הצריכה

בכל רגע - עורך חישוב אלו תחנות ייצור להגביר ואלו למעט כדי לייצר כפי הצריכה אך במחיר הזול ביותר, ושולח הוראותיו לתחנות הייצור השונות. **ויסות הייצור והתיאום בין תחנות הייצור השונות בודאי לא מושפע מצרכן יחיד**, ויתכן שבשעה שהמזגן נכבה באמצעות שעון שבת בביתו של שומר השבת-פלסטינאי בעזה מדליק מזגן, או שנורת רחוב נדלקת באופן אוטומטי, או שמדליקים מחולל חמצן לחולה מסוכן - כך שבסיכומו של דבר יתכן שלא נוצר שום שינוי המצריך ויסות, **ולכן ברור שלא ניתן לומר שכל יחיד משפיע על חילול השבת - וחסר כאן בתנאים היסודיים של 'לפני עיור' - שחילול השבת יעשה מחמתו [=תרי עברי נהרא']**, וההשפעה איננה ישירה והיא ספיקית [=לפני דלפני], כמבואר לעיל.

צריכה רציפה של חשמל מע"ש - בודאי לא גורמת ישירות לצורך בויסות, ולכן מי שכל מוצריו דלוקים ברצף - בפשטות אינו עובר על לפני עיור מפני חילול השבת שבויסות [שהרי נצרך שינוי של שלשים מגה וואט להפעלת או להתחלת הייצור - הרי שברור שאין כאן פסיק רישא בהפעלת או הפסקת הייצור], **וממילא עצה טובה למי שצורך חשמל של חברת החשמל - להפעיל את המכשירים מערב שבת בלי לכבותם באמצעות שעון שבת, כדי להמנע מ'שליחת הוראות' לחברת החשמל בעיצומה של השבת** [אמנם, נראה שמזגן ומקרר הפועלים ע"י תרמוסטט - שאף שנכבים ונדלקים - אולם הצריכה פחות או יותר קבועה].

סיכום חשש לפני עיור בשימוש בחשמל: נחלקו רבותינו הפוסקים באם המשתמש בחשמל של חברת החשמל עובר על איסור לפני עיור דאוריתא, אלא שלא זכיתי להבין את עומק דברי האוסרים, ובפרט לא את חשש הלפני עיור בנורה הדלוקה ברציפות מע"ש, וסתמו דבריהם ולא פירשו לנו מדוע: א' - האיסור זמין להם גם אלמלא שומר השבת שמבקש את החשמל וממילא **אינו כב'תרי עברי נהרא'** [ואם צדקו דברי הקה"י שלעזר את הרצון לחטוא הוא בכלל תרי עברי נהרא - נפלה טענה זו]; ב' - הקשר בין צריכת החשמל לייצורו הוא **עקיף, וממילא הוא בכלל 'לפני דלפני'**: כלפי הטענת הפחם הקשר עקיף מאחר והשימוש כעת הוא במה שכבר מיוצר, והפחם שנטען כעת בחלזון מיועד לחשמל שעדיין לא מיוצר [ואף אין הכרח שיצר על ידי בריא זה כי יתכן שיצר רק במוצ"ש או ששעון החשמל של הבריא יפסיק את המזגן שלו, וממילא גם כשבפועל משתמש בחשמל זה בשבת - הקשר עקיף], וגם כלפי שינויי הויסות כדי להתאים את הייצור לצריכה - הקשר בין הצרכן לויסות החשמל עקיף ביותר, ולא מיבעיא שאם צורך חשמל בכמות קבועה ולא מפעיל או מכבה מכשירים באמצעות שעון - אינו עובר על לפני עיור כלפי הויסות [ולענ"ד מכשירים הנדלקים ונכבים בכל השבת ע"י תרמוסטט, כגון מקרר - נחשבים כצריכה קבועה ולא משתנה, שהרי הצריכה המשתנית שלהם היא קבועה בשיקול של כמה צרכנים], אלא גם כלפי מכשירים הנדלקים או נכבים באמצעות שעון - מציאותי ביותר שכיבוי המזגן של שומר השבת יתקזז עם הדלקת המזגן של הנכרי, וממילא הקשר בין הצריכה לחילול השבת הוא עקיף; ג' - במקרים רבים חילול השבת שנובע מחמת הצריכה **אינו ודאי אלא ספק, וממילא הוא בכלל 'לפני דלפני'** להגדרת הרא"ש והאג"מ; ד' - להבנתנו בחפץ חיים איסור לפני עיור הוא **רק לאותו אחד שמחמתו הותחל האיסור**, ולא לכל אלו שקדמוהו, וממילא גם כשהטענת הפחם או שינויי הויסות נעשים מחמת צרכנים רבים - אך לפני עיור שייך רק כלפי מי שגרם בפועל את המלאכה [ויתכן שהיה זה נכרי או לפיק"נ או מחמת מכונה הנדלקת אוטומטית, כגון תאורת רחוב, וכיו"ב]; ה' - איסור לפני עיור הוא **רק כאשר מכשילים אותו בעבירה**, אך בנדו"ד במקרים רבים אינו עושה עבירה אלא מצות 'וחי בהם', במציאות הנתונה שלא מאורגנים לפני שבת לאוטומציה או למלאכת נכרים; ו' - עוד סניף יש מהבנת הריטב"א שאין לפני עיור **כשהוא ממילא עובר**, אף שנוסף לו איסור [להוסיף בהמות לרועה גזלן, אך לענ"ד תוס' אוסרים]; וצ"ע ביותר בכל זאת, ובמציאות המשתנה, וה' יאיר עיני.

מסייע ידי עוברי עבירה

מקורות איסור 'מסייע ידי עוברי עבירה': נחלקו אם באופנים שאין איסור 'לפני עיור' עדיין יש איסור דרבנן לסייע לעוברי עבירה, שיסודו הוא כדי שלא ירגיל בעבירה; שנינו (ע"ז נ"ה): 'ישראל שהוא עושה בטומאה לא דורכין ולא בוצרין עמו', ופירש"י 'אסור לסייע ידי עוברי עבירה אלא פורשין מהן - כדי שלא ירגיל בכך'; מכאן למד הבית שלמה שאסור לסייע בנתינת היין לנזיר אף כשיש לו יין משלו; וכן מוכח מתנ"ס' שמדרבנן אסור לסייע לבעה"ב להכניס חפץ מרה"ר לרה"י אף כשיכול היה ליטלו בעצמו - כי חייב להפרישו מאיסור, ק"ו מדמפרישים קטן מעבירות. מאידך, איתא בגמ' (ע"ז ו'). שמותר למכור לנכרי בהמה לפני אידיהן אם יש לו משלו - ומשמע שאף אין בזה איסור של מסייע.

נחלקו אם יש איסור לסייע: הרמ"א הבין שזו מחלוקת באם יש איסור 'מסייע' כשיכול לקנות את האיסור במקום אחר, שאז אינו כתרי נהרא (ש"ך), וסיכם שבעל נפש יחמיר לעצמו; אך נראה שהגר"א אסר בלפני עיור אפילו כשאין לו אך מוצא לקנותו, וכ"כ החוות יאיר כשצריך לטרוח אחריה אף שיכול לקנותה.

חילוק בין ישראל למומר: לדעת הש"ך אין זו מחלוקת אלא האוסרים לסייע מיירי כשמסייע לישראל - שיש חובת הפרשה מאיסורין, והמתירים לסייע - מיירי כשמסייע לנכרי ומומר, כי אינו חייב להפרישם [שהרי האיסור לסייע מיועד שלא ירגיל בכך], והדגמ"ר הוסיף שאף למי שעובר במזיד, וכך סתם הגר"ק זצ"ל כי מצות תוכחה לא שייכת במומר; החוות יאיר פקפק שמי אמר שלא מוטל עלינו להפריש את המומר, אך מ"מ צירף זאת לסניף להיתר.

להרבות איסור: לדעת הריטב"א האיסור לסייע נאמר רק כאשר תובע במפורש את האיסור כדי לעשות בו איסור, ואנו גורמים לו לעשות איסור או להרבות איסור או אף לחזק אותו באיסור שעושה בעצמו, אך אם מבקש את האיסור בסתמא [ולא ברור שמתכוון לעשות בו איסור] ואין אנו גורמים לו איסור או מוסיפים לו איסור - אין איסור מסייע; אמנם, הרמ"א סתם ולא חילק בזה.

חילוק באם יש לתלות בהיתר: לדעת המג"א למומר מותר להושיט דבר איסור רק כשיש לתלות שיעשה בו מלאכת היתר, ודוקא בדבר המצוי או מפני דרכי שלום, והבית שלמה הסיק שאם ידוע בלא שום ספק שיעבור עבירה במזיד - אסור לסייעו מדרבנן אף שאפשר לו לעבור בלעדיו, דלא כש"ך, אבל אם יתכן שלא יעבור, גם על צד רחוק - אין איסור לסייעו כשיכול למצוא את האיסור במקום אחר, והוסיף האג"מ שמסתבר שכל שאסרו לסייעו הוא רק כשנותן לו דבר שיעשה בו רק מעשה העבירה, אולם אם העיקר הוא להיתר - אין איסור לסייעו, שהרי אין אוסרים למכור קדירה למי שחשוד לבשל בשבת או מאכלות אסורות.

חילוק בין סיוע בשעת העבירה או שלא בשעת העבירה: הכתב סופר (י"ד פ"ג) חילק: א' - אסור לסייע בשעת העבירה, כגון לסייעו שיוציא מידו בתחילת ההכנסה מרה"ר, או שיניח בידו בסיום ההוצאה, ולכן אסרו לאשת חבר לטחון עם אשת עם הארץ; ב' - התירו לסייע בנתינת האיסור למומר - כי בשעת הנתינה האיסור עדיין לא התחיל, ולכן מותר להשאל נפה לאשת עם הארץ כי איננו בשעת העבירה; ג' - מאחר והשאלת הנפה הוא סיוע שיש בו ממש - לכן התירוהו רק מפני דרכי שלום, אך לא הצריכו דרכי שלום כשאין בזה צורך ותועלת לאיסור עצמו, כגון בסיוע של נתינת החפץ של המומר למומר; ד' - מותר לתת לנכרי איסור שיש לו, כגון לתת בפיו אבר מן החי שלו, או להלוות או למכור לו איסור שיש לו בלא"ה,

והרמ"א מוסיף גם איסור שיכול לקנות במקום אחר, **אך לישראל אסור - מפני שמצויים להפרישו**; ה' - עוד כתב שמה שהרמ"א כתב שבעל נפש יחמיר שלא לסייע לנכרי - הוא כי חשב שיש ראשונים המוחמרים, אך לשיטתו **אין מקום להחמיר כשיש לנכרי משלו, אך אם אין לו משלו אלא רק יכול לקנותו ממקום אחר ויש בזה טורח או שקשה בעיניו לקנות ממקום שאיננו רגיל - יש מקום לבעל נפש להחמיר שלא לסייעו כשאין בזה משום איבה** [ואפשר שלכן נהגו להקל].

הנצי"ב (משיב דבר ב' ל"ב) כתב שלדעת תוס' והרא"ש מותר לשדך את מי שחשודים לעבור על איסורי נדה, כי **לדעתם האיסור לסייע בחד עבר הנהר הוא רק בשעה שעושה העבירה, אך אם חשוד רק שלאחר מכן יעבור - מותר לסייעו** אפילו שלא מפני דרכי שלום וא"צ לתלות.

לדעת הר"ן והרמב"ם **יש להתיר לשדכם רק למי שפרנסתו בכך ולא בחינם.**

סיכום איסור מסייע ידי עובדי עבירה: גם באופנים שאין איסור 'לפני עיור' דאורייתא, כלומר כאשר יש לו אפשרות להגיע לאיסור בלא עזרה - עדיין יכול להיות איסור 'מסייע ידי עובדי עבירה' דרבנן, אלא שישנה מחלוקת באם ובאלו אופנים יש איסור מסייע כאשר האיסור זמין לו ממקום אחר, לאור הסתירה בין הגמרות: א' - **לדעת הרמ"א זו מחלוקת**, ונהגו להקל, ובעל נפש יחמיר; ב' - לדעת הריטב"א **אסור לסייעו כאשר האיסור מתרבה**, או שמחזקים אותו באיסור שעושה; ג' - לדעת הש"ך לכו"ע אסור לסייע לישראל כי חייבים להפרישו, אולם **אין איסור לסייע לגוי או מומר**, וביאר הדגמ"ר שה"ה למי שעובר במזיד; ד' - לדעת המג"א גם למומר אסור לסייע **אא"כ יש לתלות שיעשה בזה היתר** [כשהיתר הוא דבר המצוי או מפני דרכי שלום], וכן דעת הבית שלמה שמותר לסייע למומר **כשיתכן שלא יעבור, גם על צד רחוק**; ה' - לדעת הבנין ציון מותר לסייע **לפני שעת העבירה** אף שבכך מרבה באיסור; ו' - לדעת הנצי"ב מותר לשדך את מי שיעברו על איסור נדה, בעבר אחד של הנהר: לתוס' והרא"ש כי **מותר לסייע שלא בשעת העבירה**, ולר"ן רש"י והרמב"ם - **כשמסייע בחינם צריך 'דרכי שלום', וכשמסייע בשכר א"צ 'דרכי שלום'** [וביארתי עפ"י הר"ן במק"א שהקילו **למכור מפני צורך המוכר במעות, ולפ"ז בפשטות יתיר גם מפני שאר צרכי המסייע, כגון כשנצרך לחשמל**]; ז' - הוסיף האג"מ שאין לאסור לסייעו **אם יגרם לו איסור חמור יותר**, וכן כשיעקר המעשה הוא להיתר.

איסור מסייע בנידון החשמל: חושבני שבאותם אופנים שאין איסור של לפני עיור - אין לאסור מחמת איסור מסייע: א' - **לדעת הרמ"א נהגו להקל לסייע**, פרט לבעל נפש [אף שהש"ך הסביר את המנהג בכך שמקילים בימינו כי איסור ע"ז בשיתוף קל יותר, אולם גם לייצור החשמל ישנם צדדי היתר]; ב' - לש"ך אין איסור לסייע למומר [וברור שעובדי חברת החשמל הם מומרים]; ג' - למג"א והבית שלמה האיסור לסייע למומר הוא רק כשבדאי יעבור [ואין וודאות שיוצרכו לחילול שבת בשל השתמשותו]; ד' - לבנין ציון מותר **לסייע לפני שעת העבירה** [השימוש בחשמל רק מעורר את הצורך לייצר חשמל לצרכי העתיד]; ה' - לנצי"ב בדעת תוס' מותר לסייע שלא בשעת העבירה, ובדעת הר"ן מותר לסייע בשכר [לכאורה מפני צורך המסייע במעות, וה"ה כשנצרך לחשמל]; ו' - לאחר שבש"ת הר צבי נקט שאין איסור לפני עיור בהשאת התאורה דלוקה מבע"י כי פועלי החשמל ממילא יכבו את תאורת הגוים, דן אם עכ"פ יש איסור מסייע, והביא את הש"ך שאין **איסור לסייע למומר**, ואת תשובת הבית שלמה שאין **איסור מסייע כשהוא מזיד ויש ספק אם יעבור.**

שליחות לעבירה

אין לדמות את מה שנעשים יותר חילולי שבת שלא היו נעשים אלמלא שימושם של הצרכנים שאינם

חולים - למי שמבקש ממחלל שבת שיחלל שבת עבורו, מאחר ואין לישראל שום ענין שהמלאכה תעשה דוקא ע"י יהודי, וגם אין מבקשים ממנו שיעשה כן אלא רק מעוניינים בתוצאה - והמומר בוחר ביוזמתו לחלל שבת בעצמו ולא בפעולת היתר; והרי לא שייך לחייב אדם על חילול שבת כשאנו עושה מאומה בשבת, שהרי כיון את צריכת החשמל שלו לפני שבת, וכך המנהג, ואינו נמנעם מלחלל שבת ע"י אמבולנס וכיו"ב אף שהם מרבים בפעולות שלא לצורך, ואף שידוע מראש שכך יעשו [ואין מחשיבים אותנו כשותפים למלאכות המיותרות, ולכן לא מצריכים להפציר בנהג האמבולנס שלא לעשות מלאכות מיותרות; יש לזכור שאין איסור מוגדר במה שניחא לי בעבירה אף אם היא נעשית עבורי, אלא האיסור המוגדר הוא שהמעשה נעשה בשליחותי, וממילא מתייחס אלי].

חברת החשמל איננה שליחה של הצרכן: חילול השבת שנעשה על ידי חברת החשמל לא מתייחס אל הצרכן מדין שליחות לדבר עבירה כי אין שליח לדבר עבירה; ואף שהרמ"א כתב שהמשלח חייב כשהשליח הוחזק לעשות בעבירה - אך הסיק קצוה"ח שאם לא אמר לשליח לגרש בעל כרחא אלא ציוהו לגרש סתם, והשליח מעצמו גירשה בעל כרחא שאין זה נחשב כשליחות לדבר עבירה כיון שהמשלח לא שלחו לעשות עבירה אלא השליח מעצמו עשאה, וממילא אין אפשרות לייחס את פעולת האיסור למשלח; הרי מתברר להדיא שבמקרה שהמשלח אינו חפץ אלא בתוצאה, ואין לו נפ"מ כיצד תושג אותה תוצאה, ויש אפשרות שהתוצאה תושג בהיתר, והשליח בוחר להשיגה בדרך איסור - אין ליחס את מעשה האיסור למשלח, דכלפי זה אינו שליחו כלל! ממילא גם במקום שבאופן עקרוני יש שליחות לדבר עבירה, כגון כשהוחזק השליח לעבור עבירה - מכל מקום העבירה לא מתייחסת למשלח; נמצא שבנידון החשמל, כיון שחברת החשמל יכולה להפיק את החשמל בהיתר ע"י אוטומציה של המערכת, ובמה שאי אפשר להפעיל באופן אוטומטי - יכולים להשתמש בגוים שאינם עוינים, אלא שהם בוחרים משיקוליהם לחלל שבת - אין ליחס את פעולת חילול השבת לצרכן שאינו חפץ במעשה זה אלא בתוצאה בלבד, שהיתה יכולה להיות מושגת ללא חילול שבת.

חילול השם

ידוע שהחזו"א חשב לחילול השם בשימוש בחשמל המיוצר בשבת, כמ"ש 'אף אם הוא באופן שיש היתר בשימוש מן הדין - אסור להשתמש בו מפני שיש בשימוש איסור חילול השם שאינו חס לכבוד שמים כיון שהוא שימוש ציבורי, והעובד בשבת הוא עושה במרד ר"ל, והנהנה ממעשיו מעיד ח"ו שאין לבו כואב על חילול שבת, ויהא רעוא שישבו בתשובה שלמה במהרה'; גם הגרשז"א צ"ל סיכם שסוף דבר, כיון שהוחזקו לעשות בתחנת ירושלים ע"י ישראל - אין לסמוך על דבריהם עד שיוודע בבירור שהוראת ההנהלה היא להתנהג כדין תורה, ואף שמעיקר הדין אין לאסור להנות מהחשמל שיוצר ע"י ישראל - יש לדעת שבכך אנו כופים את הפועלים לחלל שבת, וכמה מכוער להתענג בשבת באש זרה אשר לא צוה ה', וכ"ש לכבד את מקדשי ה' אלו בתי כנסיות ומדרשות באורים שהם חשך ולא אור, וחובה גדולה מוטלת על עיני העדה להאיר את ההולכים בחשך ללכת באור ה' והיה לנו לאור עולם; אלא שהוסיף שאם היינו יודעים שצריכים להוסיף דלק - היינו צריכים ודאי לאסור להשתמש בחשמל בשבתות השנה מכמה טעמים, אך הואיל שנתפרסם שהכל נעשה מאלינו ואין לעשות שום מעשה בשבת כי אם פיקוח גרידא - אשר על כן המקילים בזה יש להם על מה לסמוך, והמחמיר תבוא עליו ברכה. ואילו האג"מ כתב "אם איכא היתר מחמת שצריכים לעשות עבודת החשמל בשביל הבתי חולים - לא היה בזה גם איסור דחלול השם".

בפשטות מה שהחזו"א הגדיר כחילול השם לא היתה מה שהמומרים מחללים שבת, אלא שמאחר והציבור משתמש [=שימוש ציבורי] במה שיחללו עליו שבת במזיד [=העובד בשבת הוא עשה במרד] **הרי שמעידים שלבם אינו כואב על חילול השבת - דהיינו חילול השם**; יתכן שאין כוונתו ב'מרד' להתרסה גלויה נגד השבת אלא פשוט לחוסר אכפתיות, כפי שיטתו ש'מומר להכעיס' איננו דוקא מי שבדוקא מעדיף לאכול טריפה, אלא גם למי שכלל לא נזהר מכך. הגרשז"א הדגיש **שהשימוש בחשמל גורם לכפיית הפועלים לחלל שבת**, ומכוער להתענג בשבת באש זו, אך מאחר והתפרסם שהכל נעשה מאליו בשבת, ורק מפקחים שהכל תקין - הרי שלמקילים יש על מה לסמוך. והאג"מ הדגיש **שאם צריכים את החשמל לבתי חולים - הרי שיש היתר במלאכתם** ואין בשימוש בחשמל איסור חילול השם.

כמה הבדלים יש בין תקופת החזו"א לתקופתנו: א' - **בזמנו ייצור החשמל דרש מלאכות מעשיות באופן רציף**, כגון שפיכת הסולר לגנרטורים, אך **בזמנו השימוש בתחנות ייצור הדורשות הכנסת חומרי גלם באופן ידני הולך ופוחת, וגם הקיים עבר תהליך אוטומציה ניכר, והמלאכות הן בעיקר תחזוקה נצרכת, תיקון תקלות, ואישור סופי להפעלת הטורבינות - שנצרך מטעמי בטיחות**; ב' - **הצורך בחשמל לקיום היומיומי כיום הוא לאין ערוך הרבה יותר מבזמן החזו"א**, שאז היו מורגלים להפעיל מקרר באמצעות קרח, תאורה בלוקס, חימום מזון בפתיליה, חימום הבית בנפט, ומיזוג מאן דכר שמייה, ואילו היום מניעת החשמל פירושה חסרון ניכר בתאורה, בחימום הבית והמאכלים, קירור מזון, העלאת מים לקומות עליונות, ומיזוג, עוד לפני השימושים היותר נדירים הגובלים בפיקו"ח, שמצויים במקומות רבים; ג' - **בזמן החזו"א חילול השבת היה בבחינת 'להכעיס' כלומר ללא שום רצון להפחית את חילולי השבת, ואילו בשנים האחרונות חברת החשמל עשתה מאמצים מרובים, והשקיעה ממון רב בהפיכת רוב רובו של תהליך ייצור החשמל לאוטומטי בשבת**, ובהוראות המפורסמות שלהם ההנחיה הגלויה היא לעשות רק את הנדרש למניעת פיקו"ח, ואף שישנם שם חילולי שבת רבים שלא לצורך פיקו"ח - אבל אי אפשר להגדיר זאת כ'שאת נפש' גמורה - אמנם, יתכן שבשנותיים האחרונות אין זה נכון.

חילול השם בהנאה מעבירה: מאחר והדיון על 'חילול השם' איננו מחמת החילול שבת שלהם, אלא מתייחס למשתמש - שרצונו בחשמל הופך אותו לכעין מי שמעוניין גם שיחללו שבת עבורו, וממילא נהנה ממה שמייצרים עבורו בעבירה; לפ"ז, **ככל שיחלול השבת פחות נצרך לייצור החשמל - כך יש מקום לומר שהמשתמש איננו מראה שמעוניין שיחללו שבת בעת ייצור החשמל כי הרי ניתן לייצרו ללא חילול שבת, אלא הם מחללים שבת מרצונם ומיזומתם**, וכי אמורים להמנע מלהזמין מונית לצורך נסיעה לפיקו"ח רק בשל העובדה שהנהג גם מדליק מוסיקה להנאתו? והאם מי שהכניס מכונית למוסך ביום ששי, תוך ציון שיבוא לקחתה ביום שלישי - נחשב כמחלל את השם אם המוסכ'ניק בוחר לחלל שבת?

חילול השם תלוי במדת ההכרח: בשו"ת אג"מ (או"ח ד' קכ"ז) כתב **'אם איכא היתר מחמת שצריכים לעשות עבודת החשמל בשביל הבתי חולים - לא היה בזה גם איסור דחלול השם'** [אלא שהסתייג מהיתר זה, כי ניתן להפעיל גנרטור קטן לכל בית חולים, וניתן להפעיל נכרים לעבודות בחברת החשמל, אך הקיל בשימוש בחשמל למקרר כי קלקול המאכלים הוא הפס"מ]; **איסור 'חילול השם' תלוי גם במדת ההכרח, שכלל שהנהנה מעבירה נצרך לה צורך קיומי - הרי שאיננו מראה שלא אכפת לו מתורת משה, אלא שזו האפשרות היחידה העומדת בפניו לשמור על חיים תקינים**. כדוגמת ראייה ממה דאיתא בשו"ע שהבא לדון בפני דייני עכו"מ 'הרי זה רשע, וכאילו חרף וגדף והרים יד בתורת מרע"ה', ועם זאת מבואר שם שאם בעל דינו אלים ואינו יכול להציל ממנו באופן אחר - מותר לפנות לערכאות, ובפשטות הכוונה שכשיש הפסד ממון - איננו חילול השם, **כי אם עושה כך כי זו האפשרות היחידה שלא להפסיד את ממונו - איננו בכלל מי שלא**

אכפת לו מתורת משה, וא"כ לנדוד ברור שאיסור חילול השם מוחלש יותר במי שמשמש בחשמל של חברת החשמל מפני שאין בשכונתו גנרטור או מפני שהתשלום כבד עליו ביותר [כדוגמת הפסד הממון המתיר לפנות לערכאות], או שקשה לו ביותר להסתפק בנרות ולחיות ללא מזגן - ומערכאות למדנו **שכשהנידון הוא חילול ה' - יש משקל לכוונה ולמדדים צדדיים נוספים**, ואינו דומה לשאר איסורים שבהם אם המעשה אסור - אזי הוא אסור; ואף שיש מקום לחלק שעיקר הפניה לערכאות היא בעיקר כי רק להם יש שיניים לכופ את הדין, ואילו לגבי חילול ה' - הפגם הוא מחמת ההנאה ממה שיוצר תוך חילול שבת, ולזה לא יועיל הפסדו הכספי וגם יחוייב לצמצם למינימום את השימוש בחשמל - אך עדיין י"ל שכל מעשיו כשומר-שבת מעידים שאיננו חפץ בכך שהשבת תתחלל, **והשימוש בחשמל לא מעיד שנוח לו בזה שיחללו שבת אלא רק שקשה לו ללא חשמל**, ועדיין דומה לערכאות.

שאת נפש: בזמן החזו"א השבת לא נלקחה כלל בחשבון, וחילול השבת היה לחלוטין בשאת נפש, וברור שככל שחילול השבת הוא בריש גלי - כך הוא יותר חילול השם להשתמש בזה, בדומה למה שהכניסה לתחנת דלק המכריזה לעיני כל שפתוחה בשבת - היא יותר חילול השם מאשר אם הדבר מוצנע. בתשובת מרן הגרשז"א זצ"ל סיכם שכיון **שהוחזקו לעשות בתחנת ירושלים ע"י ישראל - אין לסמוך על דבריהם** עד שיוודע בבידור שהוראת ההנהלה היא להתנהג כדין תורה... והוסיף ש"הואיל שנתפרסם שהכל נעשה מאליו ואין לעשות שום מעשה בשבת כי אם פיקוח גרידא - אשר על כן המקילים בזה יש להם על מה לסמוך, והמחמיר תבוא עליו ברכה", ודקדק מו"ר הגרז"מ קורן שליט"א שמסתבר שמרן הגרשז"א זצ"ל ידע שאף שחילול השבת צומצם בחברת החשמל בעקבות הסיכומים עמם, אך עדיין מתבצעות עבודות רבות שלא לצורך פיקו"ג, ולכן התנסח 'הואיל שנתפרסם שהכל נעשה מאליו ואין לעשות שום מעשה בשבת כי אם פיקוח גרידא', כלומר שמאחר והם מפרסמים שעושים רק את החיוני 'שוב אין לומר כי העובד עושה במרד והמשתמש אינו חס לכבוד שמים - **אף אם עפ"י האמת בפרטים שונים אין הם נוהגים כפי ההלכה**' [עם זאת הוסיף הגרז"מ קורן שליט"א שמרן הגרשז"א זצ"ל עצמו נמנע מלהשתמש בביתו בחשמל מתחנת הכח הירושלמית מאז שהופעלה רק בידי יהודים, אלא השתמש רק בתאורת מצבר, והגר"י דרזי הוסיף שמכיון שהגדרת הגרשז"א 'לחילול השם' היתה שעושים בשאת נפש (דלא כחזו"א שהגדיר שחילול השם הוא מחמת שנעשה כאן חילול שבת בפרהסיא), ממילא סבר שדי לו במחאה של הפעלת התאורה באמצעות מצבר, אך את המקרה יכול להפעיל באמצעות החשמל]. אף שכיום ידוע ומפורסם שמחללים שם את השבת אבל עדיין עד כמה שידוע **הציטוטים שנאמרו או לא נאמרו באיזה הקשר מפי מנכ"ל חברת החשמל בשנים האחרונות - לא היו בסגנון של 'שאת נפש', אלא אדרבה השקיעו שם ממון רב במשך קרוב לעשרים שנה בנסיונות להוביל לאוטומציה ולפתרונות שונים** [ואף הושקעו מאמצים בקידום 'חוק החשמל הכשר', ובתקופה מסויימת היה מרכז לעובדים נכרים, ואכמ"ל בסיבות שגרמו להכשלת יוזמות אלו (וחלק מהדרישה שלא להכניס עובדים נכרים היתה של הגר"י הלפרין עצמו, שסבר שהסתמכות על עובדים נוכרים תהיה תלויה בהחלטות ממשלה, משא"כ אם יקדמו את האוטומציה - זה בודאי ישאר)]; קשה לומר שכיום עניין חילול השבת מפורסם יותר מאשר בשנת תשל"ח שבה הרב סיני אדלר מאשדוד פנה אל הגרשז"א בשאלה האם היום השימוש בחשמל חמור יותר, ונענה שההיפך הוא הנכון. כתב הר" דן דוידאן שליט"א בספרו 'דן ידן' (שער ג' י"ט ה' 8) 'וכיום רוב רובם של העובדים בחברת חשמל לישראל מכוונים לענייני חשש פיקוח נפש, וכן מוגדר בהוראות החדשות של חברת החשמל לישראל שהתיקון יעשה רק במידה שיש חשש פיקוח נפש, ויש לציין שבהכנסת שמירת השבת להוראות המחייבות של חברת חשמל לישראל - נעשה קידוש שם שמים עצום, ודבר זה הוא לראשונה בהיסטוריה של עם ישראל כאן בארץ ישראל'. אמנם, יש מעט להסתייג מכך, שבערך בשנת תש"פ נפסק שיתוף הפעולה שבין חברת החשמל ל'מכון הטכנולוגי', ואין לדעת כמה ממשיכים שם בשמירת האוטומציה שהגיעו אליה בשנות שיתוף הפעולה הרבות עם 'המכון הטכנולוגי'; ומ"מ לא

יפה עושים אלו שמפרסמים על כוונת 'שאט נפש' בייצור החשמל ובהפקת הגז - ובכך בעצם גורמים לתוספת חילול השם [התולה שלט 'פתוח בשבת' על תחנת דלק בודאי מוסיף בחילול השם]. **יש מקום להניח שחזרנו לאחור מבחינת שיתוף הפעולה לאחר שחברת החשמל הופרטה**, וכעת ייצור החשמל נעשה על פי מכרזים, ללא התחשבות בשבת.

לאיזו רמה של חילול השם נוהגים לחוש: מאחר וניהול משק החשמל מוסדר בחוק, יש מקום לראות זאת כמפעל משותף למומר ולירא ד' - שכח השותף המומר גבר, והשותף ירא ד' נלחם על ניהולו כפי התורה - שבמצב זה אין לראותו כמי שלא אכפת לו אלא כמי שאכפת לו ולא הצליח לכפות עדיין את אכפתיותו; ואף שבפועל האדם מבסס את אורו ועונג שבתו על חילול שבת - אך **אם נאסור גם ברמה זו של חילול השם - יש לנו לאסור עוד דברים רבים שאנו נוהגים להתיר בשופי, אלא שלא זכו לפרסום ותעמולה:** על כמה כבישים וגשרים לא היינו נוסעים מאחר ונסללו בפרהסיא בשבת וביו"ט ובחזה"מ, תחת כמה עצים לא היינו מסתופפים מאחר וניטעו בשבת ובשמיטה, בכמה מוצרים לא היינו משתמשים מאחר וחלק מתהליך ייצורם נעשה בשבת ר"ל, ועוד דברים רבים כה"ג בקנה מידה קטן וגדול.

'כבוד השם' שונה מאדם לאדם: אינו הוגן לפנות אל הרגש ולדמות את השימוש בחשמל למי שמזמין נסיעה מנהג בשעה שידוע שייצא לדרך קודם צאת השבת, ולמי שמזמין סחורה ממפעל בשעה שאין ספק שהיא תיוצר בשבת קדש, וכיו"ב - שלא יעשה כזאת בישראל, ומי שינהג כך בקביעות שבת אחרי שבת ויוכיח באותות ומופתים שאין בזה מעשה שבת - **הרי מעיד על עצמו שאינו חרד לכבוד קונו; שהרי ניתן להמשיך את הרשימה עוד ועוד** ולומר שמי שחי בארץ ישראל ונהנה מהגנת הצבא הפוקר והפרוץ ואינו יורד לחו"ל - אינו חרד לכבוד קונו... ומי שלא מתחמק ממיסים שהולכים למימון תועבות - אינו חרד לכבוד קונו... ומי שנוסע ביום חול בחברת מוניות שמחללת את השבת - אינו חרד לכבוד קונו... ומי שיושב באוטובוס שמאפשר גם לנשים פרוצות לנסוע - אינו חרד לכבוד קונו... ומי שמשתמש בשירותי בנקים וחברות שלא כל עיסקאותיהם הן על טהרת כשרות הממון - אינו חרד לכבוד קונו... עד אין קץ; **וכלל הדבר הוא שלא כל אדם מסוגל להכל, ומי שחנן אותו אלקים ברגש לדבר מסויים - מסוגל להתעלות בו, ובלבד שיעשה זאת כי למד והבין והפנים והזהדה והתעלה, ולא רק כקוד חברתי** הפותח לפניו את שערי המקובלות החברתית, וגם לא רק מתוך מטרה שיקבלו את בניו לחיידר של חשובים כמותו, וכדו' - ובכך ירגיש עצמו במדרגות עליונות ללא בניה פנימית אמיתית; מי שכבוד ה' אצלו מתבטא במסירות נפש על אחזקת העירוב השכונתי, ומי שמוסר נפשו כדי להביא דפים זרוקים לגניזה, ומי שמוסר נפשו לקרב רחוקים, ומי שמוסר נפשו כדי לפרנס משפחתו כדי לגדל משפחה על טהרת הקדש, וכדו' - גם הם נמצאים במדרגות עליונות, אלא שאיננו מורגלים לעשות להם פרסומת.

תאורת בית כנסת

האם תאורת בית כנסת חמורה יותר: שמעתי אומרים שחומרא יתירה יש בשימוש בבית כנסת בחשמל המיוצר בשבת, וחילם מחמת דברי השו"ע: 'נרות שעוה שנותנם כותי לעובדי אלילים, וכיבן שמשן ונתנם או מכרן לישראל - אסור להדליקם בבהכ"נ, הגה: אף על פי שמוותרים להדיוט; מומר עובד כוכבים שנתן שעוה או נר לבהכ"נ, אסור להדליקו', **וחששו הן מחמת הרישא של שימוש לדבר מצוה בנר של ע"ז שבוטלה, והן מחמת הסיפא של מומר שנתן נר לביהכ"נ.**

נר שתרם מומר: אף שהאוסר התכוון לומר ק"ו שאם נר שמומר הקדיש כשכוונתו לשמים לא אמור להאיר את ביהכ"נ - ק"ו לאור שכולו נוצר בעבירה ע"י מומרים להכעיס באותם רגעים שמשתמשים בו,

אלא שטעם הסיפא מבואר במ"ב 'דדמי לקרבן שאין מקבלין ממנו' - ודין זה מיירי רק כשמקבלים מהמומר **חפץ מסויים** - שאז דומה לקבלת קרבן; ועוד, נחלקו הרמ"א והש"ך האם מקבלים **צדקה** ממומר, וטעם הש"ך הוא שקבלת כסף אינה דומה לקרבן. לכאורה כל הנידון של הנר הוא של קבלת דבר מסויים ממנו - וזה הוא הדמיון לקרבן, אולם חשמל הזורם לכולם בשווה - אינו דומה לקרבן; ועוד בתרומת מומר הוא נותן את המתנה לביהכ"נ, ואילו בנדו"ד אנו קונים את החשמל מכספנו.

שימוש בנר מאוס: לגבי הרישא של שימוש בנר של ע"ז שבוטלה - הפשטות הוא שגם דין זה הוא **רק כלפי ע"ז** - שהוא גם איסור הנאה וגם מאוס לגבוה, ואין שום ראייה לאסור באיסורי הנאה אחרים, ובפרט אין ראייה לאיסור בחפץ שחוללה השבת ביצירתו - שתהא בו חומרא יתירה לגבוה, שהרי **לגבי חילול שבת לא נאמר 'מאיסי לגבוה'**, ובפרט שגם דברים שנאסרו משום מעשה שבת - אינו אלא מדרבנן, וגם איננואיסור הנאה, וכן הסכים מו"ר הגרז"מ קורן שליט"א שדין זה הוא חלק מחומרות ע"ז; ועוד, כל הנידון הוא לאסור **חפץ ממשי** שניתן לומר עליו שהוא מאוס, אך חשמל הוא לא דבר ממשי, ולא מצאנו שום ראייה לאסור בכה"ג לגבוה; בנוסף, הרי כפי שכתבתי לעיל **ייצור החשמל דומה לדייג הדג בשבת לפרנסתו, במקום שידוע שיש בו גם דגים וגם תינוקות, וכוונתו גם לתינוקות וגם לדגים - שבכה"ג לא מצאנו שום ראייה לאסור את הדגים - גם כדי לאוכלם בסעודה שלישית בביהכ"נ**, וגם אין ראייה להוסיף איסור גם אם הדייג יכול היה להציל את התינוק תוך צידת שלשה דגים ברשת קטנה - והוא בוחר להצילו תוך כדי דיג אלף דגים ברשת גדולה באותה הנפת רשת, שהרי מכל מקום בהנפת רשת זו הוא מציל גם תינוק. לאור זאת **אינני רואה חומרא יתירה בהדלקת תאורה בביכ"נ באותו חשמל שייצרו המומרים, יותר מאשר שימוש בו בבית, ועל האוסר להביא ראייה.**

היה מקום לאסור גם במוצ"ש: ועוד, שמי שילמד מדין הנר המאוס של ע"ז שבוטלה לאסור שימוש גם בתאורה שיוצרה בשבת - עליו לאסור להשתמש בחשמל בביכ"נ ואפילו כשלומד בביתו **גם במוצ"ש**, עד שיעור בכדי שיעשה, וידוע שחימום דוודי קיטור אורך כשעה-שעתיים.

חומרא והשלכותיה

חומרא או דין: לשונות כמה פוסקים מעידים שהתייחסו לההמנעות מהחשמל המיוצר בשבת כחומרא ולא כאיסור מן הדין: מנחת שלמה 'ואף שבארנו דאפשר **שמעיקר הדין אין לאסור** להנות מהחשמל בשבת... **וכמה מכוזר הוא** להתענג בשבת באש זרה... המקילים בזה יש להם על מה לסמוך, והמחמיר **תבוא עליו ברכה**' [ועוד העידו שבעל פה אמר שבהמנעות משימוש בחשמל שיוצר בשבת **יש משום כבוד שבת**, ויש עדות שהתיר **להוציא כספי מעשר** לצורך זה]; הראמ"מ ש"ך זצ"ל נהג לשהות בבית המדרש של הישיבה עם התלמידים בלילות שבת עד השעה עשר בלילה, ולאחר מכן היה יורד לביהמ"ד של חסידי בעלז כדי ללמוד שם לאור חשמל שמקורו בחברת החשמל - שהאיר חזק יותר; החזו"א הורה לאדם שלא יתפלל בבימ"ד מסויים מחמת החשמל, אלא שהתיר לו להוריד מים בבית הכסא מפני כבוד הבריות; הגר"י זילברשטיין שליט"א הורה למי שאין באפשרותו להשתמש בגנרטור גם למזגן - שימשיך להשתמש בו בחשמל רגיל מאחר ולנשים בזמננו מאד קשה ללא מזגן, ואפשר שנחשבים קצת חולים לגבי זה, וכן התיר לעשות מפסק המחזיר מגנרטור לחשמל במקרה שהגנרטור יכבה; הגר"ד לנדאו כתב '...וטוב **עושים הנמנעים מלהשתמש בחשמל** ומתקינים גנרטורים פרטיים'.

אף שזו חומרא נאה ואולי היא גם בכלל הוצאות שבת - אך יש לדעת שבפעמים רבות היא באה לידי קולא באיסור אמירה לנכרי שידליק את הפיוז שקפץ בביתו של היחיד או שיפעיל את הגנרטור השכונתי

[והרבנים האוסרים אף לאשה בחודש תשיעי ליהנות ממאוורר בקיץ - אינם כו"ע].

אין לחייב חומרא: לאחר שהוברר שבחומרא עסקינן - הרי שניתן לעורר אליה, אולם **לא ניתן לחייבה**, ובדאי שאין להתייחס למי שאינו מחמיר בזה כאל רשע כפי שאיננו מתייחסים כרשע למי שאיננו מעשר אחר ההשגחות אף שיש לזה מקום רב. אם אכן יש להגדיר זאת כחומרא, וגם הנוהגים בה - מקילים בשימוש בתאורת רחוב, בתוך חדרי המדרגות, במים שנשאבו באמצעות חשמל, לרבים יש מפקס המחזיר את החשמל לחברת החשמל במקרה של נפילת הגנרטור, ויש שמקילים במזגנים, במקררים, בתוספת נר של היתר, וכדו' - לכן יש לשקול את קיום החומרא גם כלפי ההיבטים הבאים: א' - חומרא זו מביאה בפעמים רבות לקולא **באמירה לנכרי** אף במקום שאין בו חולה [אינו דומה להיתר של חברת החשמל לתקן תקלות - מאחר והחשמל מיוצר עבור אוכלוסיה גדולה, שקרוב לודאי שיש בה חולים מסוכנים (ואילו על מפעלי הגנרטור מופעל לעתים לחץ להשתמש בנכרי כדי להדליק את הגנרטור שנפל - כדי שהצרכנים לא ישבו שבת אחר שבת לאכול בחושך אוכל קר, והרי לא מועילה לזה רמיזה)]; ב' - וכן למיעוט **בעונג שבת** מפני תאורה קלושה, או שגורמת לחום ולקור ללא מיזוג למי שמורגל בשימוש במזגן ביום חול; ג' - **לכילוי ממונם של ישראל** [ולא כל אחד אוחד בדרגת בטחון שהוצאותיו על מצוה זו יוחזרו לו, כפי שלא כולם אוחדים בזה כלפי הוצאות על מלמד פרטי לת"ת של בניו, או לגבי ויתור על הכנסת הכולל כדי ללמוד באיכות טובה יותר ללא מסגרת כולל (למי שאכן עברו זה יתרון), וכדו']; ד' - **להשאר בחושך וללא אוכל חם**, כפי שלעתים קורה למי שמשתמש בגנרטור; ה' - **להזיק לסביבה ברעש וזיהום** ובחיבורים לא בטיחותיים [ידוע על פוסק מפורסם שאוסר להתקין גנרטור מחמת דיני חו"מ, וכ"כ הגר"ד לנדאו שליט"א 'ברור שטוב עושים הנמנעים מלהשתמש בחשמל ומתקינים גנרטורים פרטיים, אולם אל להם להיות מחמירים על חשבון הזולת, עליהם להקפיד שהגנרטור לא ירעיש או יעשן לסביבה, המשתמשים בחשמל בשבת - יש להם על מי לסמוך, אך המזיק לזולת - אין לו על מי לסמוך']; ו' - האג"מ סיים שמאחר וזו רק חומרא לכן אין למחות באשה שאינה מעוניינת להחמיר אף שהבעל מעוניין להחמיר - ובפרט שקרוב **הדבר שיביא זה לידי מריבות בבית**.

לחתור לפתרון חילולי השבת: ברור שעדיין יש לחתור ללא לאות אחר דרכים למנוע את חילול השבת שבחברת החשמל, שהרי הטענה שהחשמל חייב להיות מיוצר כדי לספק את תצרוכת צרכני ההיתר - כחה יפה רק כדי שלא להחשיב את החשמל שיוצר כ'מעשה שבת', שהרי חייבים היו לייצרו; אך אין בכחה לגרום לכך שייצור החשמל המיותר לא יחשב כחילול שבת, שהרי ליהודי אסור להרבות בשיעורין שלא לצורך פיקו"נ. אמר ר' דן דוידאין על הגר"י הלפרין זצ"ל 'הוא התעקש להכניס אוטומציה ולא לשלב גויים שיעבדו בשבת - כי כך לא צריך פיקוח כל הזמן בכדי שישאר לעולם, היה ויכוח אידיאולוגי בינו לאחרים בפרט זה, והיום אנו רואים שהוא צדק, היה מנכ"ל חובש כיפה שהתווכח עימו ורצה להביא גויים - אך ללא הצלחה, הרב לא התקפל ועמד בתוקף על דעתו, ולבסוף ראו כולם שהוא צדק - שכן כל השינויים לטובה שהוא הכניס נשמרים עד היום'.

הקושי הכלכלי במימון חשמל כשר: העירו שהדיון ההלכתי קצת משכיח שמאחורי הדברים הנושא המרכזי הוא רק תשלום של כמה מאות שקלים בחודש כדי שלא להזמין חשמל המיוצר תוך מרידה ופגיעה בכבוד אבינו שבשמים. וי"ל שבמקומות רבים לא ניתן להזמין חשמל גנרטור, והאלטרנטיבה הינה רק מערכת מצברים שקנייתה ותחזוקתה יקרים להפליא, וגם אינה מסוגלת לספק כמות בלתי מוגבלת של חשמל; וגם באותם המקומות שהגנרטור זמין - אם עלות החשמל הכשר היתה כמו הטרף, ואם לא היו שיבושים חמורים בהספקתו, ואם לא היה מביא לזלזול באמירה לנכרי, ועוד - ההחלטה היתה קלה; אולם מה נעשה שעלות חשמל זה היא בערך פי חמש-שבע מחשמל רגיל, והפעלת כל הבית כפי שרגילים מגיעה להוצאה אדירה, או לחילופין לוותר ולשבת בקור ובחום, לעתים בחשיכה או עם אור קלוש, לחמם את מאכלו על פח שלעתים נכבה ולעתים שורף - ובד"כ אינו מחמם

את האוכל שאינו ממש מעל הלהבה, וצריך לבחור בין שבת מעונגת ללא חומרא זו לבין שבת עגומה תוך שמחה על מסירות נפשו, או להרויח את שני העולמות ולשלם על כך מאות רבות של שקלים בחודש - ניתן להבין שזה נסיון קשה למרבית האנשים שלא יחוו בתחושת רוממות רוח ומסירות נפש למען השבת אלא ירגישו גרוע [מעשה שהיה בתיכון של בנות ששכרו את מתקני 'לונה גל' בחופש הגדול באישון לילה, ולאחר שהגיעו לשם - מנהל בית הספר קיבל טלפון מרב אחד, שכלל לא נשאל על הדבר, שהורה לו לשלם וללכת ללא שימוש במתקנים, כי מקום זה מחלל שבת, וברור שלא רוממות השבת הופנמה שם אלא רק תסכול, והחכם - עיניו בראשו, וכ"ש לגבי אירוע תדיר שהתחושה המתלווה נצרכת בתודעה הרבה יותר מאירוע חד פעמי שנשכחת ממנו התחושה הקשה שהתלוותה אליו], ולא כל כך הוגן להשתמש בתעמולה כדי לשכנע דוקא לצד זה; לענ"ד הטלטול בשבת הרבה פחות חלק מהשימוש בחשמל, ולא מצאתי שהפכו אותו לקוד חברתי המייצג מעמד מסוים, ומי שכבוד השבת חשוב לו מוזמן גם שלא לצאת בשבת מביתו עם ילדיו הקטנים.

סיכום החוברת

תמצית הבעיה היא: אין ספק שעובדי חברת החשמל מחללים שבת שלא לצורך, ומלבד עבודות תחזוקה בשבת - גם מדליקים ומכבים קומות מבערים מטעמי חסכון כדי לאזן את כמות הקיטור המיוצר עם הצריכה המשתנת בכל רגע, ומדליקים תחנות שונות כדי לחסוך בעלויות הייצור, הם מסרבים להעסיק גוים בנימוק רשמי של בטיחות, ובנימוק אמיתי של אבדן יוקרה ומשכורת מוגדלת וכדי שלא יצטרכו להעסיק את מהנדסי חשמל אלו במשך השבוע, ועדיין לא הגיעו להסדר מחייב הפוטר את החששות; אין ספק שרבים מגדולי הדור אסרו את השימוש בחשמל מחמת מעשה שבת, מחמת חילול השם, מחמת איסור לפני עיור, מחמת מסייע ידי עוברי עבירה, או מחמת שהחשיבו זאת כשותפות בחילול השבת, וגם המקילים מעיקר הדין - ראו בהמנעות משימוש בחשמל זה הנהגה ראויה.

תמצית תשובות המתירים: ייצור החשמל כדי שיהיה חשמל זמין בכל בית שיש בו חולה מסוכן, ובפרט במקומות רגישים כגון בתי חולים ומחנות צבא מסוימים, וכן תאורת הרחובות, הרמזורים, ומערכת הולכת המים - היא נצרכת, ונוגעת לפיקו"נ מידי או עתידי - כשמדובר בציבור גדול של אנשים, וממילא עובדי חברת החשמל מייצרים חשמל הנצרך לפיקו"נ. אמנם, ריבוי הצרכנים שאינם נוגעים לפיקו"נ גורם לכך שתחת אשר ייצרו כמות פחותה - מייצרים כמות רבה, ובכך מרבים בפעולות רבות, ובזה יש שני חששות הלכתיים מרכזיים: א' - מעשה שבת - שהוא איסור שימוש בתוצאה, ב' - לפני עיור - שהוא איסור להשתמש באופן שיגרום להם לחלל שבת.

לאור מה שהתבאר בחוברת נראה שמעיקר הדין - דין החשמל המיוצר גם לצורך פיקו"נ ואי אפשר להפרידו מהחשמל המיותר - אין דינו כמעשה שבת האסור, מאחר ואזלינן בתר מעשיו שנצרך לפיקו"נ, ולא בתר מחשבתו [ובפשטות גם במחשבתם מונח שהחשמל הוא עורק החיים], כמבואר בש"ס וראשונים, וכפי מסקנתו של מרן הגרשז"א זצ"ל.

לגבי חשש חשש חילול השם - יש לדעת שמאז ימי החזו"א השימוש בתחנות ייצור הדורשות הכנסת חומרי גלם באופן ידני הולך ופוחת, וגם הקיים עבר תהליך אוטומציה ניכר, והמלאכות הן בעיקר תחזוקה נצרכת, תיקון תקלות, ואישור סופי להפעלת הטורבינות - שנצרך מטעמי בטיחות, ומלאכות אלו יכולות להיעשות בהיתר ע"י נכרים; הצורך בחשמל לקיום היומיומי כיום הוא לאין ערוך הרבה יותר מבזמן החזו"א, וגם הצרכים הגובלים בפיקו"ח שהרבה יותר נפוצים כיום; בזמן החזו"א חילול השבת היה בבחינת 'להכעיס' כלומר ללא שום רצון להפחית את חילולי השבת, ואילו בשנים האחרונות חברת

החשמל עשתה מאמצים מרובים, והשקיעה ממון רב בהפיכת רוב רובו של תהליך ייצור החשמל לאוטומטי בשבת, ובהוראות המפורסמות שלהם ההנחיה הגלויה היא לעשות רק את הנדרש למניעת פיקו"נ, ואף שישנם שם חילולי שבת רבים שלא לצורך פיקו"נ - אבל **אי אפשר להגדיר זאת כ'שאת נפש' גמורה** - ממילא אף אם עובדי חברת החשמל השותפים לייצור החשמל בשבת הם בגדר מחללי שבת להכעיס - אולם **המשתמש בחשמל בשבת אינו מראה בעצמו שהוא מעונין בהכרח בחילול שבת,** ואין בזה משום חילול השם.

הטענה שהמשתמש בחשמל בשבת הוא כשותף עם שליחיו היהודים לחלל שבת עבורו - גם אינה מן הדין, מאחר ואינו מעונין שייצרו את החשמל תוך עבירה, וחילול השבת אינו מוכרח, ועובדי חברת החשמל מחללים שבת להכעיס מרצונם, ואינם כמוכרחים על זאת, וממילא **אין לראות את חילול השבת כנעשה בשליחותו של הצרכן,** כמוכח מקצוה"ח. אמנם, טוב ונכון להשאיר את מכשירי החשמל הכבדים, מזגן, מקרר, פלטה חשמלית, תנור חימום, וכדו' דלוקים מערב שבת ללא הפסקה באמצעות שעות שבת, כדי שלא 'לשלוח הוראות' לחברת החשמל באמצע השבת.

ברור שאם השימוש בגנרטור היה זול אמין וזמין לכל - היה מקום רב להרבות בתעמולה כדי לשכנע להשתמש בו, אולם **לפי המציאות הגנרטור אינו זמין לכל, ולעתים אינו אמין** - כך שנפילתו גורמת לעתים לעלטה ולאוכל קר, והשימוש בו לכל תצרוכת הבית הרגילה הוא יקר מאד, כך שלרבים **אין אפשרות אלא להשתמש בו באופן מוגבל ביותר,** ולגבי שאר החשמל - משתמשים בחשמל המיוצר בשבת, או שאין משתמשים, ובכך עונג השבת כלפי יום חול נפגע ביותר ע"י מיעוט במזגנים במאווררים ובתאורה, ובמניעת חימום אוכל חשמלי, וכדו', ונמצא שאו שהשבת נפגעת או שהכיס נפגע ביותר [ואף שאנו מובטחים על החזרת הוצאות השבת, אולם הנסיון קשה ביותר כשמדובר במאות שקלים בחודש, בפרט כשמדובר בחומרא ולא באיסור מעיקר הדין].

יש להדגיש: שלא באנו לקרר חלילה את המוסרים נפשם על מצוה זו, ובודאי ששכרם רב עד לשמים, והוצאותיהם יוחזרו להם, אלא שבאנו להעמיד הדברים על דיוקם שיש מקום לומר שאין כאן איסור מן הדין בשימוש בחשמל, אלא חומרא ראויה.